

Kürt Sorununun “Çözüm Süreci” Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş¹

Gülseren Adaklı, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, e-posta: adakli@media.ankara.edu.tr

Özet

Kolonyal döneme kadar giden, ancak 1960'lı yıllarda yenilenen ayaklanma bastırma literatürü (counter-insurgency), temelde siyasal iktidarların yığinsal ayaklanmalarla açığa çıkan meşruiyet krizlerine yanıt vermek üzere kurgulanmıştır. Medyanın, ayaklanmacılara fikri desteği kırmak üzere yürütülen psikolojik savaş programlarında özel bir yeri bulunmaktadır. AKP Hükümeti, 2013 Haziranında patlak veren Gezi protestoları ve Fethullah Gülen Cemaatiyle olan stratejik ortaklığın fiilen bittiğini gösteren 17/25 Aralık 2013 yolsuzluk operasyonlarından itibaren AKP medyasının merkezinde olduğu yeni bir psikolojik savaş başlatmıştır. Hükümetle Kürt özgürlük hareketinin temsilcileri arasında yürütülen Çözüm Sürecinin 7 Haziran 2015 seçimlerinde fiilen ortadan kalkması fiziki çatışmayı olduğu kadar, süre giden psikolojik savaşı da şiddetlendirmiştir. Bu koşullarda, toplumu derin şekilde kutuplaştırıcı siyasetiyle paralel şekilde Hükümetin kullandığı temel unsurlar, AKP medyası ve yine partinin eşgüdümündeki özel iletişim birimine bağlı, AK-trol olarak bilinen sosyal medya kullanıcıları olmuştur. Bu çalışmada, AKP ve doğal lideri, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın psikolojik savaş çabaları, medya çerçevelemesi ve ayaklanma bastırma literatürü bağlamında çözümlenmektedir. Çalışmanın temel varsayımı, Türkiye'de son dönemde yaşanan krizin, AKP'nin psikolojik savaş siyasetiyle ortadan kaldırılamayacağı, “sıradan insanların” kamusal bilgiye erişiminin olağandışı ölçüde sınırlandırılmasına, Hükümet medyasının savaş kışkırtıcılığının da olağandışı artmasına rağmen bütün Devlet aygıtı kullanılsa bile günümüz koşullarında aktif rıza üretmenin kolaylaşmadığıdır.

Anahtar Sözcükler: Kürt sorunu, çözüm süreci, AKP medyası, ayaklanma bastırma, psikolojik savaş

AKP Media and Psychological Warfare at the End of the “Solution Process” of the Kurdish Issue

Abstract

The counter insurgency literature basically devised to respond to legitimacy crisis caused by mass uprisings its history goes back to the Colonial Era however it has experienced a revival in the 1960s. Media has a crucial role in psychological warfare to counter the intellectual support to insurgency. After the Gezi uprisings and 17/25 December corruption scandal which brought to an end to the strategic alliance ongoing between Fethullah Gülen Movement, Government started a new psychological war in which AKP media was at the centre. General Elections at 7 June 2015 marked the

end of the Solution Process between Kurdish Movement and Turkish Government and escalation of physical violence also meant an increase in psychological warfare efforts. In these circumstances, main instruments of the Government have been AKP media and AK-trolls, a special communication unit which are consisted of social media users coordinated by the Party paralleling with its highly polarizing politics. In this study AKP's and its natural leader President Recep Tayyip Erdoğan's psychological warfare efforts are analyzed by means of media framing concept and counter insurgency literature. The primary assumption of the study is the current crisis in Turkey cannot be solved by the AKP's psychological warfare politics; the restrictions on the access to public knowledge and Government media's excessive war-mongering do not guarantee the active consent of "ordinary citizens".

Keywords: Kurdish issue, solution process, AKP media, counter-insurgency, psychological warfare

Giriş

Bu yazı, 8 Ağustos 2014'te İŞİD tarafından öldürülen gazeteci Leyla Yıldızhan'a (Deniz Fırat) adanmıştır

Dünyayı sarsan 68 olaylarının merkezindeki Vietnam Savaşı protestolarından Watergate skandalına uzanan çalkantılı dönemde medyanın çatışmalardaki rolü/etkisi meselesi, Amerikan siyasetinin gündeminde özel bir yer edindi. Kolonyal geçmişe sahip Saygon'u üs yapan haber kurumları, askerlerin işlediği insanlık suçlarını Amerikalıların oturma odalarına bir şok bombası gibi bıraktıklarında kitlesel medyanın siyasal çatışmaları çerçeveleme (*framing*) tarzı eleştirel medya sosyolojisinin araştırma gündemine de girdi². 17 Nisan 1965'te Washington DC'de 25 bin kişinin katıldığı ilk Vietnam karşıtı eylemin düzenlenmesinde öğrenci lideri olarak rol alan Todd Gitlin, bu sosyolojinin önemli temsilcilerinden biridir ve medya çerçevelemesi kavramını, haber medyası bağlamında ilk kez kullanan kişi olarak bilinir:

Bir medya çerçevesi, dünyanın doğal görünmesini sağlar. Çerçeveler; neyin var olduğuna, neyin vuku bulduğuna ve neyin önemli olduğuna ilişkin örtük teorilerden oluşan seçme, vurgu ve sunum ilkeleridir. Büyük ölçüde hakkında konuşulmayan, kaynağı belirsiz medya çerçeveleri; hem olayı bildiren gazeteciler için, hem de onların bildirimlerini kullanan bizler için dünyayı organize ederler. Medya çerçeveleri; simge üreticilerinin sözel ya da görsel olarak söylemi organize ettikleri, sürekli yinelenen biliş (*cognition*), yorum, sunum, seçim, vurgu, dışlama kalıplarıdır. Gazeteciliğe –aslında bütün medya içeriklerinin üretimine- ilişkin herhangi bir çözümleme şunu sormak zorundadır: Buradaki çerçeve nedir? Neden bu çerçeve de, diğeri değil? Şu ya da bu olay üzerinde kenetlenen çerçevelerin paylaştığı kalıplar hangileridir? Farklı medyalardaki, farklı yerlerdeki, farklı momentlerdeki çerçevelerde ortak olan şeyler nelerdir?

Haber kuruluşu, bu düzenlilikleri nasıl sağlar? Söz konusu çerçeveler daha geniş bir dünya ölçeğinde nasıl bir fark yaratır (Gitlin, 1980: 6-7)?³

Todd Gitlin'in bu sorularından yola çıkarak şöyle bir saptama yapabiliriz: Medya çerçevelemesi, doğrudan deneyimlerimizde bir araya getirmediğimiz ya da getiremeyeceğimiz şeylere ortak bir çerçeve sağlayarak onları doğallaştırmaya ve genel anlamda güç ilişkilerini ve *status quo*'yu normalleştirmeye hizmet eder. Bu bağlamda, medya, 20. yüzyılın sonlarına doğru ABD merkezli psikolojik savaş literatürünün de önemli unsuru haline gelmiş, çatışmayı iktidar lehine normalleştirmek ve karşı tarafı yabancılaştırarak insanlıkdışılaştırmak (*de-humanizing*) adına, kamusal işlevlerinden arındırılarak araçsallaştırılmıştır.

Askeri gücün kullanıldığı bütün çatışma durumlarında iletişimin anlam ve önemini Nazi propagandası ile kavrayan ileri kapitalist devletler, savaş sonrasında medya içeriklerinin üretim ve dağıtımını kontrol etmek konusunda yoğun bir istek duymaya başladılar. "Dışarıda" emperyal heveslerin dinmediği, "içeride" ise sosyal rahatsızlıkların giderek arttığı bir dönemde devletin "iç ve dış düşmanlara karşı" daha aktif mücadele yürütme arzusu, medyanın merkezi konuma yerleştirildiği yeni psikolojik savaş uygulamalarının itici gücü oldu. Devlet; medyanın çerçeveleme sayesinde çatışan taraflara sunabileceği desteği "düşman" güçlerden uzaklaştırmak ve kendine çekmek üzere psikolojik savaş araçlarına yöneldi. Bu noktada, yazının odağındaki "psikolojik savaş" teriminin bir tanımını yapmakta yarar var. ABD'nin Vietnam savaşında psikolojik politik düzeyde komünistlere yenildiğini düşünen askeri uzmanlar, terimi şu ifadelerle açıklıyor:

Psikolojik operasyonlar (genellikle PSYOP olarak kısaltılır) askeri operasyonların desteklenmesinde, belirli iletişim araçlarını (temelde radyo-televizyon yayıncılığı, basın-yayın araçları, bunlarla bağlantılı platformlar ve personel) işe koşmak üzere tasarlanan çok eski bir savaş sanatı terimidir. Bazen bu terim daha geniş ve daha az teknik anlamda, askeri kurumlar kadar siviller tarafından yürütülen bir dizi psikolojik savaş eylemlerine gönderme yapılarak da kullanılır (Lord ve Barnett, 1989: xiii).

Bu yazıda da "psikolojik savaş", medya çerçevelemesi, yani esasen "olağan" medya diline önceden yerleşmiş, sıcak çatışma dönemlerinde yoğunluğu artan ayrımcı, düşmanlaştırıcı, yanıltıcı, vb içerik üretimini ve dolaşımını kapsayacak şekilde ele alacağım. Bu bağlamda aşağıda öncelikle, ayaklanmaların bastırılmasına karşı gelişen literatürün hangi koşullarda yeşerdiğine ve literatürün bazı önemli temsilcilerine dair kısa bir açıklama yaptıktan sonra, esas olarak AKP'nin son dönemde yükselen çatışma politikasına medya yoluyla meşru bir çerçeve kazandırma pratiklerini ortaya koymaya çalışacağım.

Çalışmada, konuya ilişkin bir literatür taramasının yanı sıra, konuyla ilişkili gazete ve sosyal medya içeriklerinden amaca yönelik örneklemeler yapılmıştır. Özellikle 2007 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve onu önceleyen Cumhuriyet Mitinglerinden itibaren ivme kazanan “AKP medyası”⁴, elinizdeki araştırmanın örnekleme konusunda araştırmacıya olumsuz anlamda kolaylık sağlamaktadır. Olumsuzluk; giderek birörnekleşen, AKP iktidarına yönelik en basit eleştirilerden düzenli olarak kaçındığı ölçüde muhalif siyasi aktörleri itibarsızlaştırmayı adeta iş edinen bir medya evreninden örnekleme zorunluluğudur. Söz konusu evrenden çekilen örneklerin temsil gücünün yüksek olduğu düşünülmele birlikte, bir başka araştırmacının, diyelim daha sofistike medya içeriklerinden yapacağı örneklemeden farklı sonuçlar çıkarması elbet mümkündür. Ancak, bu incelemede kullanılan yöntem, söz konusu medya çıktılarını karşısındaki küçük bir seçkin grubundan ziyade, toplumun geniş kesimlerinin medyaya maruz kalmalarına ilişkin bir sosyolojik yaklaşımı barındırmaktadır. Bu bağlamda yazının sonunda, medya kuramlarının neredeyse yüz yıldan beri yanıtız kalan sorusunu güncel olaylar çerçevesinde ele alacağım: Bütün bu örneklerde temsil edilen medya “sıradan insanlara” ne yapar? Belirtmekte yarar var, bu sorunun daha iyi bir yanıtı için, halkın/izlerkitlenin tepkilerinin de ele alındığı daha kapsamlı saha çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu yazının sınırları içerisinde ise sadece, AKP medyası ve onunla bağlantılı diğer psikolojik savaş aktörlerinin hedeflerine dönük görünen aktif çabalar değerlendirilecektir.

“Ayaklanma Bastırma” (Counter-insurgency) Düşüncesinin Yükselişi ve Medya 1968 Olayları ve Haber Medyasının Dönüşümü

İkinci Dünya Savaşının ardından Sovyetler Birliği ile başta ABD olmak üzere Batılı kapitalist güçler arasında gelişen Soğuk Savaş koşullarının bir sonucu olarak başlayan Vietnam Savaşı, 1960’ların ortalarında yaygın medyanın yoğun biçimde sunduğu haber paketleriyle birlikte ABD Hükümetine olan güveni sarstı ve medya, halkın bilgilenmesi ve yolsuz (*corrupt*) yönetimlere karşı güçlendirilmesi konusunda en azından 18. yüzyıldan beri kabul gören ifade özgürlüğü nosyonlarını canlandırdı (Barendt, 2007: 6-23).

5 Ağustos 1965 tarihinde Amerikan CBS Televizyonu muhabiri Morley Safer, üniformalı yurttaşlarının ateşe verdiği Vietnam’ın Cam Ne köyünden geçtiği görüntüler, sıradan Amerikalıların oturma odalarına bir şüphe bombası gibi düştü ve kısa sürede savaşın seyrini değiştiren bir kilometre taşı olarak kaydedildi. Haberi gören Savunma Bakanlığı, CBS News’un sorumlularından, Morley Safer’in Vietnam’dan geri çağırılmasını talep etmişti; onlara göre Safer, Amerikan askerlerinin kendilerini “arkadan hançerlenmiş” gibi hissetmesine neden olmuştu. Program yayınlandıktan sonra Safer ölüm tehditleri almış ve

bütün gece 9 milimetrelik bir tabanca ile yatakta uyanık vaziyette beklemiş. Birkaç gece sonra Safer, sarhoş bir erkeğin CBS'in kısaltmasına nazireyle "Komünist Yayın Kurumu!" diye bağırarak dolaştığını duyduğunda, silahındaki bütün mermileri havaya boşaltmış. Bu, onun Vietnam'da silahlı olduğu tek olaymış; bir gazeteci olarak "düşman"a değil de yurttaşı olan birine karşı tedbir almak zorunda kalmış.⁵ Yayının ertesi günü, bu kez dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson CBS'i aramış ve kanalı Amerikan bayrağına saygısızlık etmekle suçlamış. Safer'ın anlatımına göre birkaç gün sonra CBS News sorumlusu Stanton Beyaz Saray'a çağırılmış ve Safer hakkındaki utanç verici bilgiyi, yani CBS muhabirinin bir komünist olduğunu kamuoyuna arz etmekle tehdit edilmiş (Safer, 1990).

Özellikle ABD askerlerinin Güney Vietnam'da yüzlerce silahsız sivil öldürdüğü 16 Mart 1968 tarihli My Lai Katliamının duyulmasından sonra savaş karşıtı hareket ivme kazanmış, 15 Ekim 1969 tarihinde milyonlarca Amerikalının katıldığı sokak protestoları gerçekleştirilmiştir. Bu eylemlerin inanılmaz ölçüde artmasında, Vietnam'dan geçilen haberlerin önemli bir katkısı olsa gerektir⁶.

Abraham Lincoln Tugayı'nın Vietnam Savaşı Protestosu 1969

Burada dikkat edilmesi gereken önemli konu, gazetecinin sosyal olaylardan bağımsız/özerk bir özne olarak hareket etmediğidir. Güçlü sosyal hareketlerin, yani doğru habere aktif bir talebin olmadığı yerde güçlü gazetecilik de var olamaz. Liberal çoğulcu kuramdan beslenen gazeteci etiği anlayışını içselleştirmiş olan haberci, özellikle Anglo-Amerikan kültüründe yetişmiş gazeteci kendisini özerk bir profesyonel olarak düşünmektedir. "*Sansürsüz savaş*": *Medya ve Vietnam* adlı kitabında Daniel Hallin, çağdaş Amerikan gazetecisinin buradaki çelişkinsini şöyle açıklamaktadır:

Gazetecilerin dayandığı, haberin siyaseten nötr olabileceği fikri, bir yandan haberin siyasi olarak biçimlendirildiği gerçeğini örter. Ama daha da önemlisi, bu fikrin kendisi, sürecin bir parçasıdır. Kısacası, kelimenin belirli bir anlamında bir 'mit'tir bu. Bütünüyle yalan ya da yanılsama olmaktan uzak bir şekilde, derin

biçimde kurulu, haber örgütlerinin yapısını ve gündelik gazetecilik pratiklerini etkileyen bir bilinç sistemidir (Hallin, 1986: 23).

Kısacası, ne gazeteci tarafsızdır, ne de haber yansız bir ürün⁷. Nitekim Hallin, I. ve II. Dünya Savaşı deneyimleriyle pekişen “nesnel gazeteciliğin naif gerçekçiliği”nin 1960 ve 70’lerin siyasal çatışmasıyla sarsıldığını belirtmektedir.

Aslında 1960 ve 70’ler, kesinlikle gerçekliğin yorumunun siyasal tartışma konusu haline gelmiş olması nedeniyle bazı bakımlardan gazetecinin ve haber örgütünün sıkı sıkıya nesnel görünme gereksinimini daha da artırdı. Gazetecinin tarafsız profesyonellikten uzaklaşmamış görünerek analiz sunması gerekiyordu. Bunu başarmanın en kolay yolu ise strateji, etkililik ve teknik sorunlar, siyasal yaşamın amaç ve değerleri üzerindeki çarpışmalar veya çıkar çatışmalarına dolaysızca dokunmayan sorunlar üzerine odaklanmaktı (Hallin, 1994: 22).

Bu türden, “teknisist” bir nesneliliğin sınırları Vietnam Savaşının tırmandığı 70’li yıllarda Safer gibi muhabirlerin geçtikleri haberlerle birlikte açıkça görülmüştür. Askerlerin birincil haber kaynağı olduğu çatışma durumlarında, salt rakamlara ya da haritalara dayanan Vietnam haberciliği, sivil özgürlükler hareketinin karşısında daha fazla dayanamamıştır. Watergate gibi siyasal skandalları aydınlatmaya dayalı radikal çerçevelenmeler, neoliberal dalganın yükseldiği 1980’li yıllara kadar hem haber medyasının gurur kaynağı olmuş, hem de radikal ya da özgürlükçü siyaseti güçlendirmiştir.

Militer Bir Tasarım Olarak Psikolojik Savaş

Batıdaki karşı-ayaklanmacı⁸ düşünürler burjuva devletin kiralık ödül avcılarınıdır. İşleri devrimi önlemektir. Dünya görüşleri Manichaeen’dır.⁹ Burada Özgür Dünya; orada Komünist Totalitarizm (Schlesinger, 1994: 125)

Vietnam’da ilk kez silahlı güçlerle birlikte savaş bölgesine girişine izin verilen gazeteciler, bunun ne kadar yanlış bir tercih olduğu anlaşıldığında, bu bölgelerden uzaklaştırıldılar. Başta dünyanın hegemonik gücü ABD olmak üzere her yeni çatışma döneminde farklı bir metot deneyen siyasi iktidarlar, Asa Briggs ve Peter Burke’ün (2011: 68) Katolik Kilisesi ile Protestanlar arasındaki mücadeleyi açıklarken kullandıkları “muhafazakâr açmazından” kurtulamamış görünüyor: Acaba gazetecilere/kamuoyuna ne kadar bilgi vermeliyim? Tamamen sansürlesem daha iyi olmaz mı? Eğer tamamen sansürlersem bu durum, düşmanın/isyancıların haklı olabileceği fikrine yol vermez mi? vb.

Her türlü ayaklanma karşısında siyasal iktidarların bu gibi sorulara verdiği yanıtlar konjonktürel olarak değişse de, değişmeyen, iktidarın kaçınılmaz şekilde yıpranan meşruiyetini tahkim etmek üzere çeşitli iletişim araçlarını ve bağlantılı olarak da isyan bastırma uzmanları seferber etmesidir. Modern

ayaklanma-bastırma literatürü (*counter-insurgency/coin*),¹⁰ 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarına denk düşen dönemde sömürge yönetimlerinin somut ihtiyaçlarıyla ortaya çıkmış ve her yeni ayaklanmada güncellenmiş (Doty, 1996: 75-7).¹¹ 1960'larda dünyayı sarsan gençlik hareketleri, "üçüncü dünya" ve Latin Amerika'da gelişen ayaklanmalar karşısında da kendini yenilemek durumunda kalan literatürün önemli figürlerinden biri, iflah olmaz bir antikomünist olan, Fransız ordu mensubu ve akademisyen David Gaula'dır (1919-1967). Doktrinde komünist halk önderi Mao'dan da esinlenen¹² Gaula, ayaklanmaların bastırılmasına ilişkin 4 "yasa" ortaya koymuştur:

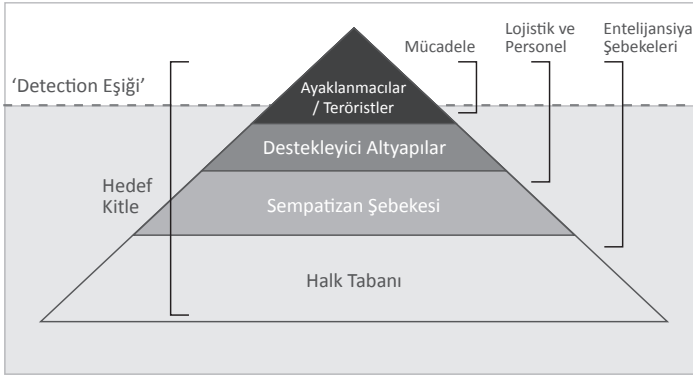
1. Yasa: Halkın desteği, ayaklanmacı için olduğu kadar, karşı ayaklanmacı için de gereklidir; savaşın amacı ülke topraklarının kontrolünden ziyade, halkın desteğini sağlamaktır.
2. Yasa: Destek, küçük bir azınlık aracılığıyla sağlanır; halkın çoğunluğu çatışma sırasında nötr olacaktır; kitlelerin desteği, aktif bir yandaş azınlığın yardımıyla elde edilebilir.
3. Yasa: Halkın desteği koşulludur ve yitirilebilir; halk, muhalif partinin misilleme yapma endişesinden uzak olmalı işbirliği için etkin biçimde korunmalıdır.
4. Yasa: Gösterilen çabanın yoğunluğu ve araçların çokluğu çok önemlidir; icra emri, silahlı düşmanları ortadan kaldırarak ya da uzaklaştırarak tedrici olarak yapılmalı, sonrasında halkın desteği kazanılmalı ve nihayet, altyapıyı inşa ederek ve halkla uzun süreli ilişkiler kurularak pozisyon güçlendirilmelidir. Bu, bir mahalleyi ele geçirme operasyonunun temeli olarak çatışmadan arındırılmış bir bölgeyi kullanmak suretiyle bölge bölge yapılmalıdır. (Gaula, 1964: 55-59)

Gaula'nın ardıllarından, isyan bastırma literatürünün bir başka teorisyeni David John Kilcullen ise 11 Eylül saldırılarından sonra merkezi hale gelen El Kaide ve "İslami terör" karşısında Irak, Afganistan, Pakistan ve Afrika'daki saha deneyimlerinden yola çıkarak 60'ların geleneksel konseptini sorgulamıştır:

Bugünün isyanları 1960'lardakilerden önemli ölçüde farklıdır. İsyancılar devleti ortadan kaldırmayı istemeyebilirler, tutarlı bir stratejileri olmayabilir, ya da, geleneksel yöntemlerle alt edilmesi güç, inanç temelli bir yaklaşımı takip edebilirler. Tek bir sahnede rekabet halinde birden fazla isyancı grup olabilir, bu demektir ki ayaklanmaları bastırmaya çalışanlar (*counterinsurgent*), spesifik bir düşmanı alt etmekten ziyade bütün bir çevreyi kontrol etmek zorundadır. (...) Ayaklanmacı değil ayaklanmayı bastırmaya çalışan çatışma başlatabilir ve devrimci değişim güçlerini temsil edebilir. İsyancılarla halk arasındaki ekonomik ilişkiler, klasik kurama taban tabana zıt olabilir. Ve kentlerdeki bombalamaların yarattığı propaganda etkisini kullanmaya dayalı isyan taktikleri, bazı klasik taktikleri geçersiz kılabilir, devriye gezme gibi başka taktikleri de

belirli koşullarda verimsiz hale getirebilir. Sahadan elde edilen yeni kanıtlar, klasik kuramın gerekli olduğunu ama çağdaş isyanlar için yeterli olmadığını göstermektedir. (2006: 11)

Kilcullen, bu ve diğer çalışmalarında, yeni çatışma ortamlarında karşı ayaklanmacıların kısmî, yerel pratiklerle yetinemeyeceğini, meseleyi küresel düzlemde, birbiriyle ilişkili isyan hareketleri ve olası isyanlar temelinde ele almanın önemini vurguluyor. Temel demokratik değerleri içselleştirmiş bir kişi, Kilcullen gibi yüzlerce uzmanın yazdıklarına, yapıp ettiklerine bakınca kendisinin aşağıdaki şemanın hangi parçası olarak görüldüğünü düşünmeye başlayacaktır, zira buna göre “düşman” her yerdedir ve siz de onun bir parçası olabilirsiniz:

Şekil 1: Bir ayaklanmanın yüzeysel ve derin unsurları (Kilcullen, 2010: 8)

Şemada yüzeyden derine doğru, isyancıların propaganda faaliyetlerinde yer alan hedef kitle (*Audience for propaganda*) ve bunların işlevsel özellikleri şu şekilde kategorize edilmektedir:

- Ayaklanmacılar/Teröristler: Savaşçılar (*Insurgents/Terrorists*)
- Destekleyici altyapılar: Lojistik ve personel (*Supporting infrastructure*)
- Sempatizan şebekesi: Entelijansiya şebekeleri (*Sympathizer Networks: Intelligence Networks*)
- Halk tabanı¹³

Böylesi bir şema içinde çalışan isyan bastırmacı literatürde adeta bütün bir küre, teröristlerin ya da ayaklanmacıların “evi” olmuştur. Her an birilerini kandırıp kendi kötü emellerine alet etmeleri işten bile değildir! Chomsky'nin “terör anlambilimi” dediği şey, bu literatüre çok şey borçludur.¹⁴

Yakın geçmişte gördüğümüz kitlesel gözaltılar, isyan-bastırmacı literatürün Türkiye’de de birileri tarafından kullanışlı bulunmuş olabileceğini düşündürüyor. Ancak şu bir gerçek ki, Irak’ın işgali sırasında ABD Hükümetine danışmanlık yapan Kilcullen gibilerin çabalarından ne Ortadoğu’da ne Afganistan’da ne de başka bir çatışma bölgesinde barış çıkmamıştır.

6-7 Ağustos 2015’te Silopi ve Cizre’de yaşananlara, 24 Temmuz’dan itibaren yine Cizre merkezli imha operasyonlarına bakınca, Türk devletinin ve onun propagandadan sorumlu kurumlarının “zihinler ve kalpler”i kazanmak gibi bir yöneliminin sanki hiçbir zaman var olmadığını düşünmekten kendimizi alamıyoruz (TİHV, 2015a ve 2015b). Ancak elbette bu süreçte AKP de gerek fiziki temaslar, gerekse medya yolu ile seçmen-vatandaşların bütün “rahatsızlıklarını” “düşmana” yönlendirmek üzere planlı operasyonlar gerçekleştirmektedir. Bu operasyonlarda “kalpleri kazanılacaklar”, ayaklanmacıları şu ya da bu biçimde destekleyen kesimler değil, iktidara destek verenler olmaktadır.¹⁵

AKP Medyasının Kürt Hareketine Karşı Yeni Taktik Arayışları

2013 yılında Suriye’nin kuzeyindeki Rojava’da özerklik ilan edilmesi ve takip eden gelişmeler Türkiye’de egemenleri oldukça rahatsız etmiştir. Suriye’deki iç savaşta ortaya çıkan Selefi militan grup İŞİD’in temel hedeflerinden biri haline gelen Rojava Kürtleri, özellikle kadın militanlar, dünya medyasında demokrasi kahramanı olarak görülmeye başlamış, 2014 yılının sonlarında Kobanê direnişiyle¹⁶ birlikte güçlenen Kürtlerin statü sahibi olma ihtimali rahatsızlığı derinleştirmiştir.

7 Haziran 2015 Seçimlerinde önemli oranda güç kaybeden AKP Hükümeti, % 10 seçim barajını aşarak 80 milletvekili çıkararak Halkların Demokratik Partisi’ne yönelik yeni bir karalama kampanyası başlatmıştır. 20 Temmuz 2015 tarihinde Kobane’ye insani destek sunmak üzere yola çıkmış bulunan, çoğu HDP bileşenlerinden ESP üyesi 32 gencin canlı bomba tarafından katledilmesi, hızla yükselen savaş ortamının kırılma noktalarından biriydi. Bu olayı takip eden ve AKP Hükümetinin savaş politikalarına en önemli manivelayı sağlayan gelişme, PKK’li olduğu açıklanan yerel militanların Urfa’ya bağlı Ceylanpınar’da iki polis memurunu evlerinde öldürmeleriydi. Bu iki olay, hem İŞİD’e hem de PKK’nin Kandil’deki mevzilerine yönelik hava saldırılarının gerekçesi sayıldı (*Vatan*, 24.07.2015). Çözüm Süreci boyunca ateşkes kararını uygulayan Kandil’deki mevzilerine yönelik bombardımanlar karşısında PKK sözcüleri kendilerine yönelik saldırılara sadece misilleme yapacaklarını açıkladılar ve öyle de yaptılar, ta ki 6 Eylül 2015 tarihine kadar. Bu tarihte, daha önce de muhtelif saldırılara uğramış Hakkâri’nin Çukurca ilçesine bağlı Dağlıca’dan çıkan askeri birliklere

yönelik bombalı saldırıda 16 askerin hayatını kaybetmesi, savaşın hem fiziki hem de psikolojik düzeyde yeni bir safhaya girmesine yol açtı.¹⁷

AKP medyasının bu süreçte başlattığı karalama kampanyasının hedefine, yerine göre ağırlıkları değişen oranlarda Kürt hareketinin temsilcileri, Fethullah Gülen Cemaati ve Doğan Medya Grubu yerleştirildi. Her biri ayrı siyasal kimlik ve amaçlara sahip bu üç “baş düşman”dan üçüncüsü, hem Türkiye medyasının belki de en etkili gücü, hem de TÜSİAD’da cisimleşen büyük sermayenin önemli temsilcilerinden biridir.

Kaynak: Analiz Merkezi

Bu gruba ait Hürriyet Gazetesinin, 6 Eylül 2015 tarihinde 16 askerin ölüm haberi üzerine Cumhurbaşkanı'nın yaptığı açıklamayı çerçeveleme biçimi, AKP'li bir grupun gazete binası önünde eylem yaparak saldırmasına vesile oldu.

Hürriyet, 6 Eylül 2015: soldaki ilk haber tepki üzerine değiştirildi

Bütün bu süreçte göze batırılan karalama kampanyası, hem sansasyonel manşetlerde hem de 80'li yıllardan itibaren Türk medyasının alamet-i farikası haline gelen “köşe” yazılarında, köhnemiş psikolojik savaş retoriklerinden fazlasıyla izler taşıyor. Örneğin *Yeni Şafak* editörü İbrahim Karagül'ün son dönem yazılarında iç-dış düşman, hain plan, tuzak, vb. gibi kaba retorik unsurlar mütemediyen baş

gösteriyor. Bu yazılarda bir şekilde ötekileştirilenlere dair açık kanıtlar sunma çabasına ise pek az rastlanıyor. Örneğin Karagül, “Entelektüel teröre, iç işgale direnmek..” başlıklı yazısında, karşısına aldığı kesimleri anonimleştirerek (“bazı sermaye grupları”, “bazı cemaatler”, vb.), fiilen terör eylemlerine katılanlar dışında kalan kesimleri itibarsızlaştırma çabasına girişiyor:

Bazı siyasi çevrelerin, ideolojik grupların, *birbirinden çok farklı terör örgütlerinin, bazı sermaye gruplarının, bazı cemaatlerin tek çatı altında, aynı mevzide, aynı cephede birbirini tamamlar şekilde yer almaları* Türkiye tarihinde örneği görülmeyen bir şeydir. Örgütleri anlarız, onlarla mücadele yöntemleri güvenlik birimleri tarafından nasıl yürütülür bellidir.

Ama diğerlerini, örgütlerle, terörle aynı mevzide yer alanları anlamamız hiçbir zaman mümkün olmayacak. *Bunu hiçbir zaman kabullenmeyeceğiz*, hiçbir şekilde makul, *anlaşılabilir bir dille tartışmayacağız*.

PKK’dan daha çok kan akıttılar

Bazı sermaye gruplarının örgütlerin ve terörün arkasına sığınıp *onların omuzlarından ülkeye ateş etmeleri, bazı medya gruplarının bu örgütlere ve teröre açık destek vermeleri, şiddeti daha da artırmak için cesaretlendirmeleri, kalemlerini kurşun gibi kullanmaları* affedilir bir şey değil çünkü.

Onların kalemlerinden PKK’nın silahlarının akıttığı kandan çok daha fazlası akıyor.” (Karagül, 26.08.2015) (vurgular orijinal -ga)

Karagül bu yazısında, YPG saflarında IŞİD’e karşı savaşırken ölen bir Alman vatandaşının ajan olduğu iddia edilen asparagas habere¹⁸ dayanarak “iç işgal”den, başka yerlerde “tuzak”tan, “darbe”den, vb. söz ediyor.¹⁹ Başsayfasından alenen hedef gösterip, “ölü sevici” dediği HDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş’ın Doğan medyası tarafından “parlatıldığını” iddia eden *Yeni Şafak* editörünün bu yazılarının 6 Eylül’de HDP binalarına ve Hürriyet Gazetesine yapılan saldırılarda “hazırlayıcı” bir etkisi olduğunu söylemek akla yatkın görünmektedir. Yerine göre “düşmanı” gayrişahsi adlarla çağıran Karagül’ün, HDP ve AKP dışı medyayı -esasen Doğan Grubu medyasını- giderek daha şahsileşmiş ve saldırgan bir dille itham ettiği görülüyor: “Evet, Aydın Doğan bir *ulusal güvenlik meselesidir ve durduğu yer terör üzerinden darbe girişimidir. Evet, Türkiye saldırı altındadır ve tetiği çekenler bellidir!*” (Karagül, 09.09.2015) (vurgular orijinal -ga).

Takvim, 27.08.2015: “Pis yedili: Almanya Türkiye’yi karıştırmak için teröre kucak açtı”

Güneş, 08.09.2015²⁰; Takvim, 23.08.2015

Buradaki “düşman” retoriğini gazetecilerden önce, devletin üst kademe yöneticileri kullanmaktadır. Yani basitçe “medya” ayırımı, savaş dilinin özgün yaratıcısı gibi görülmemelidir. 28 Şubat 2015 tarihinde HDP ve AKP temsilcilerinin Dolmabahçe’de açıkladıkları mutabakattan kısa süre sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bu retoriği kullanarak “Kürt sorunu yok” demeye başlaması, AKP mediasındaki kalemlerin de aynı doğrultuda saf tutmasının temel nedenidir:

Çok açık söylüyorum, 40 çürük yumurtadan bir sağlam yumurta çıkmaz, bunun böyle bilinmesi lazım. Hala bunlar buradalar, böyle yürünmez, ülkeye

zarar veriyorsunuz. Karşımızda tüm umudunu sokak olaylarına, vandalların eylemlerine, Çözüm Süreci'nin başarısızlığa uğramasına bağlamış bir *hastalıklı zihniyet* var (Yeni Şafak, 15.03.2015) (vurgu benim –ga).

Bu beyanından 1 hafta kadar sonra da Cumhurbaşkanı, Ukrayna'dan dönerken uçağına kabul ettiği gazetecilere şunları dikte etmiştir: “Samimi ve dürüst davranmıyorlar. Kimileri bugün halen bu ülkeyi bölmeye yönelik adımlar, talepler peşinde.”²¹ Burada bir noktanın altını çizmekte yarar var. Bu sözler, düşmanlaştırıcı olmanın yanında ahlaki bir ton barındırıyor. Klasik psikolojik savaş metinlerinin, devlete karşı ayaklanmaların tamamını “terör” etiketi altında toplarken temel varsayımlarından biri, teröristlerin ahlaken “bizden” farklı, rasyonellikten uzak, şiddet düşkünü, irrasyonel, vb. oldukları ve terörle mücadelenin bir ahlaki problem olarak görülmesi gerektiğidir (Schlesinger, 1994: 51-52). Erdoğan pek çok söylevinde, muarızının ahlaken düşük olduğunu doğrudan ya da dolaylı biçimde ifade etmektedir. Medyada ona bağlı kalemlerin dilinde de düşmana aynı ahlaki çerçevede yaklaşılır. Aynı zamanda milletvekili olan bir AKP medyası mensubunun şu sözleri, bu çerçeveyi özetler: “Çözüm Süreci gibi bedel ödemeyi gerektiren barış projeleri siyasi değil, *ahlaki* niteliklidir. ... Bugün hepimizi kahreden can kayıplarını Erdoğan ve hükümete yüklemek tam anlamıyla bir *ahlsızlıktır*” (Esayan, 26.08.2015) (vurgu benim, ga).

22 Şubat'ta Dolmabahçe mutabakatı için “uzun süredir beklediğimiz bir açıklamadır, gecikmiştir ama sevindiricidir” diyen Erdoğan, bu sözlerinin üzerinden bir ay geçmeden tam tersi bir pozisyon sergilemiş ama buradaki tutarsızlık, medya tarafından ahlaki bir sorun olarak ele alınmamıştır.

Akşam, 22.03.2015

Öteden beri Türkiye'de devlet erkânının, gazetecileri bir araya toplayarak yaptığı görüşmelerden basına, erkânın kamuoyuna açıklamak istediklerinin dışında hemen hemen hiçbir şey yansımaz, AKP döneminde de bu kural değişmiyor. Tıpkı, olayların hızla geliştirildiği 24 Temmuz sonrasında Başbakan Davutoğlu'nun “bazı gazetelerin genel yayın yönetmenleri” ile yaptığı toplantıda olduğu gibi.

Kaynak: Hürriyet, 26 Ağustos 2015

Söz konusu toplantıya çağrılan gazete yöneticileri; AKP medyasınıninkiler dışında, Hükümetle iyi geçinmeye çalışan ama daha önemlisi, hem geleneksel hem de yeni mecralarda izlerkitlenin en çok itibar ettiği medya gruplarının (Doğan, Ciner, Demirören) temsilcileridir.²² Eskiden, halkı en çok ilgilendiren konular yerine davetteki ikramlardan ya da Başbakanın tûvit takımından bahseden gazeteciler bugün sayfalarında/ekranlarında bunlara yer vermekten bile imtina etmektedir, ola ki geçim derdindeki insanlar oradaki yüksek maliyetli menüyü ya da giysileri bir isyan kıvılcımına çevirmesin! Bu toplantının ertesi günü toplantıya katılan Genel Yayın Yönetmenleri, büyük ölçüde Davutoğlu'nun kamuya iletmek istediği mesajların taşıyıcılığını yaptılar; AKP medyası iştiyakla, diğerleri, daha mesafeli bir dille, Cumhurbaşkanının direktifleri doğrultusunda yönetilen gayrı hukuki süreci normalleştirmeye çalıştılar.²³

AKP Hükümetinin politik strateji ve taktiklerin nasıl geliştirildiği, bunların ne şekilde kamusallaştırıldığı gibi konularda eldeki veriyle ahkâm kesmek pek de anlamlı değil, çok fazla şey bilmiyoruz. Ama yine de kritik anlarda “patlak veren” bazı manipülatif iddia ve haberler, söz konusu yönetim tarzı ve uygulamaları hakkında fikir verebiliyor. Örneğin, 2013 Haziran'ında şaşırtıcı biçimde gelişen Gezi protestoları, Erdoğan Hükümetinin Kürt hareketinden sonra yönetmekte en çok zorlandığı ve bir tür psikolojik savaşın çok yönlü denendiği siyasi gündem oldu. Kürt sorununun çözümünün taraflar arasında somut olarak müzakere edildiği bir dönemde gelişen bu isyan hareketi sırasında AKP medyası ve AKP'ye mesafeli görünen diğer medya gruplarının genel tutumu, en iyi halde sessizlik, en kötü halde ise artık kanıksadığımız asparagas haberler, agresif tonda sunulan düşmanlaştırıcı bir dilin kullanılmasıydı.

2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve aynı yıl gerçekleştirilen Cumhuriyet mitinglerini AKP medyasının hem sahiplik hem de editoryal yapı bakımından bir moment olarak tespit etmek mümkün. Toplumun hızla kutuplaştığı bu dönemde AKP'ye doğrudan destek veren, siyasi paralelliği sivrilen bir medya yapılanmasına şahit olduk.

Kaynak: *Evrensel*, 24 Ağustos 2015²⁴

AKP'nin uygulamaya soktuğu neoliberal İslam politikaları, zaman içerisinde giderek genişleyen bir muhalefet cephesinin oluşmasına yol açtı. 2013'te atılan somut adımlara rağmen ilerlemeyen çözüm sürecinde Kürt siyasal hareketinin desteğini de yitirme aşamasına gelen AKP, medyaya daha da fazla yüklendi. Burada hedef, büyük çoğunluğu emekçi sınıfların oluşturduğu kalıcılaşmış seçmenlerini konsolide etmek kadar, 7 Haziran seçimlerinde AKP'den umudunu kesen muhafazakar Kürtleri yeniden kazanmak, öte yandan HDP'de cisimleşen, Kürt hareketinin ana gövdesini oluşturan ve demokrasi özlemi içindeki kitleyle Türkiye'nin demokrasi talep eden diğer kesimlerini politika alanının dışına çıkarmaktı. Bu uğurda AKP'ye bağlı geleneksel medyanın gayretleri, olayları kendi amaçları doğrultusunda çerçevelemenin yanı sıra yoğun biçimde uydurma haberlerle belirli kitlelerin saldırılarına meşruluk zemini hazırlamaya çalıştı²⁵.

AKP medyasının olmayan bir şeyi varmış gibi gösteren en popüler haberlerinden biri, Sabah-ATV Grubuna (o vakitler Çalık Grubu bünyesindeydi) bağlı *Takvim* gazetesinde, Gezi Parkı'na polis müdahalesini aktaran CNN International muhabiri Christiane Amanpour'la ilgiliydi. *Takvim*, Amanpour'la gerçekleştirdiğini iddia ettiği hayali röportajı, başsayfasından gerçekmiş gibi şu sözlerle manşete taşıdı: "CNN'den kirliliğe itiraf! Gezi eylemlerini çarpıtarak Türkiye'yi savaş bölgesi gibi gösteren CNN International'ın ünlü sunucusu Christiane Amanpour, TAKVİM'e konuştu: Her şeyi para için yaptık" (*Takvim*, 18.06.2013). Gazetenin iç sayfasında röportajın hayali olduğu belirtilse de, psikolojik savaş ortamının yayılma mekaniği sayesinde olay sosyal medyada gerçekmiş gibi paylaşıldı.

Olayı duyan Amanpour, Twitter'dan "yazıklar olsun" şeklinde tepki verdi,²⁶ Takvim'in Genel Yayın Yönetmeni Mevlüt Yüksel bunu takip eden twitlerin altına -belki de olası bir davayı önlemek adına- "sadece sarkazm yaptığını" belirten bir mesaj yazdı.

Shame on you @Takvim for publishing
FAKE interview with me.

Çeviriyi görüntüle

RETWEET BEĞENİ
15.199 2.393

07:44 - 18 Haz 2013

@camanpour Hi Christiane, I am the
reporter of the fake interview. Do you really
think it is true... It's just sarcasism.

Çeviriyi görüntüle

RETWEET BEĞENİ
735 69

07:59 - 18 Haz 2013

Sabah-ATV Grubuna bağlı *Takvim* gazetesi bu tür asparagas haberlerden vazgeçmedi. Çözüm sürecinin akamete uğradığı 24 Temmuz saldırılarından

sonra Kürt hareketini karalama kampanyasında da düpedüz uydurma bir haberle adından söz ettirdi. 26 Ağustos 2015 tarihli baş sayfasında “İşte kalles PKK” manşeti altında dört ayrı fotoğrafı birleştirerek PKK’nın bir kadını ilaçla uyutarak üzerine bomba yerleştirdiği gibi bir asparagasa imza attı. (*Dicle Haber Ajansı*, 26.08.2015)

Görüntülerinin tahrif edildiği haberi tekzip eden Dicle Haber Ajansı’na (DİHA) ve bu ajansın haberlerini kullanan çoğu haber medyasına internetten erişim yasağı uygulandığı düşünülürse (ANF, 02.09.2015), olayın nasıl bir çerçeve içerisinde cereyan ettiği daha iyi anlaşılabilir.²⁷ Kürt hareketine yönelik saldırıları sistematik olarak kamuoyundan kaçırmaya çalışan AKP Hükümeti, 90’lı yıllarda dağıtım engeli ve doğrudan şiddet uygulamalarıyla Kürt medyasını susturmaya çalışırken bugün bu işi, sosyal medyadaki alternatif içeriklere erişim engeli koyarak gerçekleştiriyor. Türkiye, dünya ölçeğinde sosyal medya şirketlerinden en çok kullanıcı bilgisi, erişim engeli, hesap kaldırma talep eden ülke konumunda. Otoriterliğin şiddeti giderek artıyor. TBMM’deki İP TV yayın sisteminden İMC TV, Hayat TV, Yol TV, Özgür Gün TV, TV10 gibi muhalif kanallar izlenemiyor. Meclis Başkanlığı, HDP milletvekillerinin defaatle bu kanalların yayın sistemine dâhil edilmesi talebine yanıt vermiyor (Demir, 2015).

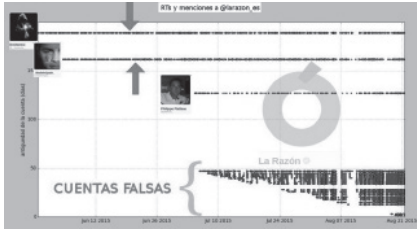

AKP Medyasının Yeni İletişim Taktikleri: Asparagastan Trollere

2000’lerin başında dilimize yerleşmeye başlayan ve genel olarak internette rahatsız edici mesajlar paylaşma anlamında kullanılan “trol-trolleme” bugün adeta AKP iktidarının bütün muhalif kesimlere karşı kullandığı bir psikolojik savaş aletine dönüştü.²⁸

Dünyada da trollemenin siyasal iktidarlarla ilişkileri gözlenmektedir. Örneğin Meksika’da 2014 Eylül’ünde esrarengiz şekilde kaybolan muhalif 46 öğrenciyle ilgili protestoların etkisini kırmak üzere Twitter’da tuhaf bir yol denenmiştir. Kısa süre sonra üçünün cesedine ulaşılan Ayotzinapa Öğretmen Okulu’nun diğer öğrencilerinin bulunması için sosyal medya kampanyaları düzenleyen genç aktivistlerin paylaşımlarını etkisizleştirmek amacıyla botlar, yani gerçek kullanıcısı bulunmayan, genellikle takipçi sayısını artırmak vb gibi amaçlara hizmet eden yapay zeka ürünleri kullanılmaktadır. Örneğin, Meksikalı aktivistlerin 1 Aralık 2014’te başlattığı #RompeElMiedo, (“Korkuyu Yen”) hashtagi ilişkisiz başka hashtaglerle birarada gönderilen botlarla işlevsiz hale getirilmiştir.²⁹

Benzer bir girişim, İspanya’da, Madrid Belediye başkanlığı seçimleri sırasında, iktidardaki sağcı Halk Partisine (Partido Popular) karşı “Ahora Madrid” adıyla birleşen sol koalisyonu ve iktidara muhalif diğer oluşumları hedeflemiştir. Bu olayı açığa çıkarmak üzere harekete geçen aktivistler titiz bir araştırma yürüterek, sahte hesaplarla şişirdikleri takipçi sayıları üzerinden sürekli iktidar yanlısı içerik paylaşan üç kişiyi teşhir etmiştir. Şikâyet üzerine Twitter yetkilileri söz konusu hesapları askıya almıştır (*Twitter bots, 26.08.2015*).

Twitter’da 3 gerçek hesap üzerinden iktidarın hizmetine sunulan “sahte hesaplar” (“cuentas falsas”)

Bu örneklerin yanı sıra Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’e bağlı bir “trol ordusu”nun bulunması (The Guardian, 18.08.2015; Bugorkova, 2015), fiziki çatışmanın içinde olup, ayrıca psikolojik savaş için sosyal medyaya başvuran İngiliz birliklerinin ortaya çıkması, psikolojik savaşın sosyal medyadaki diğer çarpıcı örnekleridir. (MacAskill, 31.01. 2015)³⁰

Dünyadaki bu örneklerle benzer özellikler taşımakla birlikte siyasal ve kolektif trollemenin Türkiye’deki biçimi, kendine özgü nitelikler barındırıyor. Dünyadaki örneklerden farklı olarak AKP iktidarı, trol faaliyetini “göstere göstere” ve kurumsal bir yapı çerçevesinde başlatmıştır. Seçmen desteğini artırmaya yönelik bir propaganda ekibinin resmen kurulduğunu, 8 Mayıs 2015 tarihinde öğrendik.

AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Beşir Atalay'ın açılışını yaptığı Yeni Türkiye Digital Ofisinde 200 kişi 24 saat esasına göre çift vardiya olarak görev yapacaktı (Altuncu ve Kaçmaz, 2015). AKP'nin 7 Haziran seçimlerindeki büyük hezimetinden sonra sosyal medya mecralarında, lojistiğini bu ofisin sağladığını düşündürten hareketlenmeler yaşanmaya başladı. Sayıları yüz binleri bulan ve kimliğini çoğunlukla gizleyen bir AKP yanlısı kitlenin sosyal medyadaki iletişim ağı, muhalif kesimlerde "aktrol" sözcüğünün yoğun olarak kullanılmasına neden oldu.³¹

Geleneksel medyada organik sahiplik yapısının yanı sıra AKP'nin, gerek kamusal gerekse özel kurumlarda kendisine doğrudan bağlı kişileri görevlendirmesi, onun, başarılı bir iletişim stratejisinin (başka bir deyişle hegemonya mücadelesinin), medya sahipliğinden daha fazlasına ihtiyaç duyduğunu fark etmiş olduğunu gösteriyor.³² Bu bağlamda, sosyal medya kullananların niceliksel artış oranı bakımından dünya listelerine giren Türkiye'de bu durumu hesaba katan AKP kurmayları, Türk trolcülüğünde yeni bir dönemi başlattılar. 18 Mayıs 2015 tarihli bir BBC Türkçe haberi bu olayı özetliyor:

"Burası kampanya merkezi" diyor Gökhan Yücel, Yeni Türkiye Dijital Ofisi'nin direktörü.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal medya merkezi olarak tasarlanan bu ofis, 180 kişi için geniş ve gayet ferah görünüyor.

Tahtaya o günün miting programına dair bilgiler ve kullanılacak 'hashtag' not edilmiş.

Proje koordinatörü, beni günlük rutinin başladığı toplantı odasına davet ediyor.

Çalışanlar 45'er kişilik dört birime ayrılmış: İçerik oluşturma, etkileşim, dinleme ve sahayla iletişim birimleri.

"Bu ekiplerin görevleri tanımlanmıştır -ki o da dijitalde uygun içerik üretmektir- ve dışına çıkamazlar" diyor Yücel, ofiste kişisel hesaplarla değil, sadece kurumsal hesaplarla çalışıldığının da altını çiziyor (Altuntaş, 18.05.2015).

Kurum yetkilisi kurumsal hesaplardan bahsetse de, Facebook ve Twitter gibi mecralarda aktif olarak yer alan biri, açılan hesaplarda, gönderilen mesajlarda, birbirlerine yaptıkları yorumlarda bir düzenlilik olduğunu kolayca kavrayabilir. Özellikle kimliğini, örneğin Kemalist ikon, idol ve sözlerle sunan, gerçek bir kişi olduğu kuşku götürmeyen isimlerle açılmış hesapların bu amaç için kurgulandığı düşünülebilir.

Benzer örnekler; daha farklı metotlarla da olsa, Meksika, İspanya, Rusya ve İngiltere'de görülen politik trolleme faaliyetlerinde de bir "çeşitlilik" ya da "tarafsızlık" görüntüsü sunmak adına tercih sebebi olsa gerektir³³. Bir siyasi

partinin yöneticisi konumundaki kişinin söyledikleri ile, o partinin olağan seçmen kimliğinden çok uzak, hatta başka bir partinin üyesi gibi görünen birinin söylediklerinin etkisi hesap ediliyor olabilir. AKP yanlısı mesajlar twitler ve onları izleyen AKP'nin sosyal medya ekibinin başındaki kişilerden biri olan Fatih Tezcan tarafından açılan web sayfası ve @AnalizMerkeziTr adlı twitter hesabı, özellikle kriz zamanlarında takipçilerini kışkırtacağı çok açık mesajlar paylaşıyor (Analiz Merkezi, 18.08.2015). Aşağıdaki 24 Ağustos 2015 tarihli paylaşım, bir gün önce PKK ile girilen çatışmada ölen kardeşinin cenazesinde AKP Hükümetine isyan eden Yarbay ağabeyin yarattığı etkiyi “gidermek” üzere özel olarak hazırlanmış.

Özellikle Twitter'da, hasımlara karşı çarpıcı etiketler kullanarak “trend” olmak, bütün siyasal kampanyaların kullandığı metotlardan biri. İronik biçimde AKP'nin düşman-öteki yaratma faaliyetlerinde öne çıkan terimlerden “algı operasyonu”, taraftarlarını mobilize etmede etkili olmuş görünüyor. % 50'lere varan seçmen desteği, devletin kilit kurumlarında otoriter yapılanmalar, kendisine doğrudan bağlı bir medyaya rağmen ideolojik basınç altında olduğu, kendisine karşı “darbe” yapıldığı iddialarıyla sosyal medya kullanıcılarını mobilize etmeye dönük taktiğin tipik bir örneği aşağıdaki twitlerde görülebiliyor.

Özellikle Takvim, Güneş, Akit gibi yayın organlarının sıkça başvurduğu asparagas haberler, montajlanmış görseller vb., sürekli bir akış halindeki (“timeline”) sosyal medyada daha hızlı yayılma şansı elde etmekte, görsel medyanın önemli bir özelliği olan “tanıma etkisini” (“recognition effect”) harekete geçirmektedir. Bu tip uydurma görsellerden biri, 2003 yılında Atatürkçü Düşünce Derneği ile Ankara Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği yürüyüş sırasında açılan “Ordu

Göreve” pankartının 2015 Ağustosunda “PKK Göreve” şeklinde montajlanmış halidir.

Bu sahte görseli paylaşılanlar; mekânı, zamanı, olayı ve kişileri de değiştirerek ya da değiştirilmiş hazır içeriği kullanarak esasen PKK’dan ziyade 7 Haziran seçimlerinde % 13 oyla Meclisin 3. büyük partisi olan HDP’nin yasal temsilcilerini hedef göstermektedir³⁴. Bu tutumun daha kurumsal ve dolayısıyla daha tehlikeli bir örneği, 8 Eylül 2015 tarihli Yeni Şafak’ın başsayfada HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş’ı “Katil” olarak yaftalaması ve bunun altına mizanpaj hilesiyle “Temizlenecek” başlığını atmasıdır. Yasal bir siyasi parti başkanını açıkça hedef gösteren “Katil temizlenecek” mesajı üzerine HDP, gazete hakkında suç duyurusunda bulunmuştur (İMCTV, 09.09.2015; *Diken*, 10.09.2015).

8 Eylül 2015 Yeni Şafak³⁵

Kürt siyasi hareketinin temsilcilerinin yanı sıra, özellikle Gezi direnişine şu ya da bu biçimde destek vermiş, 7 Haziran seçimlerinden önce HDP'ye oy verdiğini açıklayan medyatik kişiler de hedef seçilmektedir.

Psikolojik Savaşın Hedef Kitleleri ve Bir Örnek

Bugün Türkiye'de, Kürt hareketi içinde yer alanları kısmen dışarıda tutarak belirtmek gerekirse, "sıradan insanın" sadece medyadan seyrettiği bir savaş cereyanı ediyor. Sıradan insanla kastettiğim; gerçeklere erişim olanakları bakımından son derece dezavantajlı konumda olan, televizyon yapımcılarının

ona reva gördüğü en pespaye içeriklere mecbur bırakılan, çatışma dönemlerinde çoğunlukla kutuplaştırmanın “devlet” kanadında konumlanan ve sayıları milyonlarla ifade edilebilecek halk kesimleridir. Bugünün moda deyimiyle “algı operasyonlarının” temel hedeflerinden birini bu sıradan insanlar kümesi oluşturuyor.

Popüler dilde, alternatif haber kaynaklarına hem ekonomik, hem de kültürel sermaye kıtlığı nedeniyle erişimi çok sınırlı olan bu kitlenin manipülasyona daha açık olduğu yönünde gizli bir kabul sezilmektedir. Burada şu uyarıda bulunmak gerek sanırım. İnsanların manipülasyona açık “olması” ile o hale getirilmesi arasında bir fark olsa gerektir. Yani Türkiye’de medyayı yönetenler bir tür obskürantist eğilimi içselleştirmiş olabilirler³⁶. Türkiye medyasında standart haber, yani asgari 5n1k şartını yerine getiren haber son derece nadir rastlanan bir durumdur. Bunun yerine, kaynağı belirsiz ya da son derece güvenilmez, hiçbir kanıtlanma çabasına girilmemiş metin yığını her gün her saat izlerkitleye boca edilmekte, dahası, haberin olmadığı yerde insanlar, sosyal gelişmeleri bilimsel ve tarafsız şekilde analiz etmek konusunda oldukça yetersiz kalan köşe yazarları ve televizyon yorumcularıyla baş başa bırakılmaktadır.

Bu noktada, gün içinde dolaşıma sokulan devasa ölçekteki medya çıktısı içinden seçme yapma olgusunu (*selective exposure*) (Stroud, 2008) düşünmemiz gerekiyor. Hangi insan grubu olursa olsun, “sıradan”, “güçlü”, “daha güçlü”, insanlar gün içerisinde binlerce cm²lik, yüzlerce saatlik medya çıktısının potansiyel alıcısı konumundadır, ama bunların içerisinden kendilerine uygun (elbette belli bir sosyal bağlamda) seçmeler yapar. Diyelim, Ankara’nın Türközü Mahallesinde gecekonduda yaşayan bir kadın, İngiliz *Guardian* gazetesinin zengin Orta Doğu dosyasının alıcısı olmayacaktır.

Uzun yıllar boyunca, araçların (gazete, radyo, tv, el ilanı, vb.) değişen ağırlıklarıyla ve değişik tarzlarla yaygın medya bu işin merkezinde durmuştu. Günümüzde ise kitlesel gözetim ve sansür sorununu da içerecek şekilde “kılcallanmış” interaktif haberleşme araçları daha fazla ön plana çıkmıştır. Ancak hâlihazırda, sıklıkla iddia ya da ima edildiği üzere bu yaygın, kişisel araçların merkezi, kitlesel araçları yerinden ettiğine dair açık kanıtlara sahip değiliz. Yeryüzündeki insanların kahir ekseriyeti bir yandan hala büyük ölçüde televizyon ekranına bağımlı iken, diğer yandan, daha bireyselleştirilmiş/kişisel görünen, diyelim sosyal medya ortamları da dev medya merkezlerinin kontrolünden uzak görünmemekte.

Dünya çapında en çok ziyaret edilen internet ortamlarının istatistik verilerini derleyen Alexa.com’a bakılırsa, global düzeyde ilk sıraları her zaman Google, Facebook, Yahoo vb. gibi medya devleri yer almaktadır. Haber kategorisine

bakacak olursak burada da benzer bir küresel eğilimi gözlemek mümkün. Kullanıcılar tarafından seçilerek yerleştirilen haber linklerinden oluşan sosyal paylaşım sitesi Reddit, haber kategorisinin ilk sırasında yer almakta. “Haber”in alt kategorilerinden biri olan “gazete” kategorisinde ise *New York Times* uzun süredir dünyanın en çok tercih edilen online içerik üreticisi olarak kaydediliyor. Ancak bu global veriler tek başına insanların kendi ve başkalarının hayatlarıyla, gerçekle/hakikatle ve nihayet medya ile kurdukları ilişkiyi anlamamıza kuşkusuz yetmez. Sıradan insanların *New York Times* gibi elit yayın organlarına yönelmemesi, her politik coğrafyada ve her farklı kültürel ortamda başka başka medyaların “seçilmesi” bile tek başına bu sürecin karmaşık yapısını teşhis etmek için yeterli olabilir. Dünyanın her yerinde genel bir eğilim olarak *Times* ya da *Guardian* gibilerden ziyade, diyelim *Boston Globe* ya da *Sun* gibi popüler yayınların çalışan sınıflar tarafından tercih edildiğini görüyoruz.

“Terörle mücadele” kapsamında medyaya doğrudan sansürün önemli nedeni, “sıradan insanı” alternatif seslerden uzaklaştırmaktır. Bu tür bir sansürün en çarpıcı örneklerden biri, İngiliz Yayın Kurumu BBC’nin, 1988-94 arasında, İrlanda Kurtuluş Ordusu’nun siyasi kanadı olan Sinn Fein’in temsilcilerini ekranlarda “sessizleştirilmesi”dir. Sinn Fein lideri Gerry Adams’ın ve muhafazakâr hükümet tarafından “terörle” ilişkili görülen diğer temsilcilerin açıklamalarını görüntülü olarak veren BBC, bu kişilerin orijinal seslerini kapatarak, gerektiğinde kendi stüdyolarında seslendirmiştir. Konuyla ilgili ilk doğrudan müdahale, uzun süredir hükümet baskısı altında çalışan BBC’nin, Kuzey İrlanda sorununu ele aldığı *At the Edge of the Union* adlı belgeselin yayınlanmasının hükümet tarafından engellenmesidir. Olay üzerine BBC’de örgütlü Ulusal Gazeteciler Sendikası’nın (NUJ) kararıyla bir günlük protesto eylemi gerçekleştirilmiş, ancak uygulama devam etmiştir. Bu uygulamanın mimarı olan Margaret Thatcher, “teröristlere” genel yaklaşımını, 14 Haziran 1985’te TWA uçağını içindeki 147 kişiyle birlikte kaçıran Hizbullah ve İslami Cihat üyelerini işaret ederken şu sözlerle açıklamıştı: “[Demokratik ülkeler] ‘terörist ve hava korsanlarını, bel bağladıkları propaganda oksijeninden mahrum bırakmanın yollarını bulmak zorunda...” (Apple Jr., 1985; Welch, 2005). “Oksijeni” kesmek üzere muhafazakâr hükümetin yoğun çabaları, ilişkili siyasi öznelerle çözüm sürecinin başlatıldığı 1994 yılında yavaşlamış ve John Major Hükümetinin kararıyla yasak kaldırılmıştır³⁷.

Tarihte buna benzer yasaklar, otoriter yönetimler için unutulmaz bir fırsat deposu olarak görülmeye devam etmektedir. RTÜK’ün HDP’li üyesi Ersin Bingöl’ün hazırladığı bir rapor, Selahattin Demirtaş’a, bir tür Gerry Adams muamelesi yapıldığını göstermiştir. 21 Ağustos 2015 tarihinde BBC’de yayınlanan ve PKK kamplarındaki kadın gerillaları anlatan bir belgesel, Türk Dışişleri tarafından “terörizmi açıkça destekleyen yayın” olarak nitelenmiş, BBC,

1980'lerdeki yasakçı politikalara davet edilmiştir: “BBC'nin geçtiğimiz günlerde Kuzey İrlanda'da bir polis karakoluna bombalı saldırıda bulunan IRA hakkında izlediği yayın politikasını PKK terör örgütü için de uygulaması beklenir.”³⁸ (TC Dışişleri Bakanlığı, 2015; Jıyan.org, 21.08.2015) Burada tuhaf olan, yayın politikaları konusunda olabilecek en sarıh metinleri çıkaran BBC'nin, an itibarı ile IRA'ya mahsus bir politikasının mevcut olmamasıdır³⁹.

Sonuç Yerine

2000'lerde gazetecilik ve savaş başlığı altında en çok sarf edilen terimlerden biri, *embedded* gazetecilik olmuştur. Pentagon'un himayesi altında Irak'a giden *embedded* gazeteciler, liberal basın yaklaşımının en gözde normlarından birini, gazeteci bağımsızlığını ihlal ettikleri için eleştirilmiştir. Oysa çağdaş kapitalist medya sistemlerinde gazeteci bağımsızlığı son derece dar bir alana hapsolmuş, gerek medya patronlarının, gerekse onlarla içli dışlı olan akredite kaynakların, yani devlet bürokrasisinin hedef ve yönelimlerine sıkı sıkıya bağımlı hale gelmiştir. 2014 yazında Maxmur Kampında ANF adına gazetecilik yaparken IŞİD tarafından öldürülen Deniz Fırat (CPJ, 2014) devlete karşı savaşan güçlerin yanında konum almıştır. Bunu bireysel bir tercih olarak benimsemiş, bedelini hayatıyla ödemiş bir gazetecidir ve ABD Savunma Bakanlığı'nın yeni psikolojik savaş doktrini çerçevesinde savaşı hâkim güç lehine çerçevelemekle görevli “iliştirilmiş” gazetecilerle herhangi bir benzerliği yoktur.

Gazeteciyi politik mücadelenin dışında duran profesyoneller olarak gören liberal etik yaklaşım, çatışma durumlarında gazetecinin, “tarafsız” olması gerektiğini söyler. Anaakım medyada çalışan profesyonel gazeteciler genel olarak bu “tarafsızlık” miti sayesinde, esasen güç ilişkilerinin taşıyıcısı, yeniden üreticisi konumuna ister istemez düşmektedirler. Demokrasi ve barış mücadelesini bilgi üretme ve yayma etkinliğiyle bütünleştirebilen örgütlü insan ise, “politikacı” kimliğinin yanı sıra gazeteci kimliğini de üstlenmiş olur. Ama artık onu kapitalist gazetecilik kurallarının dayattığı profesyonel gazeteci olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. Elbette bu türden “organik haberci”lerin yanı sıra anaakım medyada gazetecilik yapan, kamu çıkarı, demokrasi, ifade özgürlüğü gibi nosyonları içselleştirmiş, barışı savunan pek çok kişi var. Bu insanların çoğu kez kahramanca çabalarını bir barış gazeteciliği geleneği yaratmak üzere birleştirmek de meseleye politik bakmak anlamını taşıyor. “Politik bakmak” ve Türkiye gibi savaş ve çatışmanın adeta bir yönetim biçimi olarak kullanıldığı bir politik coğrafyada barış adına çalışmak için habercinin belli bir siyasi parti ya da hareketin organik bileşeni olması gerekmiyor. Lakin izleyebildiğim kadarıyla, bu konuda yapılan akademik ya da akademik olmayan çalışmalarda anahtar kavram haline gelmesine rağmen Türkiye'de barış gazeteciliğinin pratikte nasıl mümkün kılınacağına ilişkin gerçekçi ve politik bir çerçeve kurulamıyor. Bağlantılı olarak,

anaakım medyada çalışan barış yanlısı medya emekçilerinin yapısal sınırlılıkları ya göz ardı ediliyor, ya da göz önünde bulundurulsa bile barış gazeteciliği için anaakımla tek başına mücadele etmesi pek de mümkün görünmeyen alternatif mecralar öneriliyor.⁴⁰ Ancak Türkiye’de alternatif mecraların da kendilerine özgü, sadece finansmanla açıklanamayacak sorunları mevcut ve bunların aşılabilmesi için daha özeleştirel bir tutuma ihtiyacımız var.⁴¹

Türkiye’de gazetecilik sadece bugünkü koşullarda değil, öteden beri asgari habercilik normlarından tamamen uzak biçimde icra edilen bir meslek ve belki de öncelikle bu yapının değişmesi, haberciliğin standart kurullarla (örneğin 5N1K) icra edilebilmesi adına aktif, bilinçli bir çaba gerekiyor. Böylesi bir çabanın sonuçları kanımca barış kültürünün gelişmesine kesinlikle katkı sunacaktır. Gazetecilik etiğini belirleyen dünyanın her yerinde ortak yapısal sınırlar var ve Türkiye’de bunlara başka sınırlar ekleniyor. Bu bağlamda, gazeteciyi bireysel tercihleriyle ele alan liberal etik çerçevenin barış gazeteciliği tartışmalarında da işlerlik kazandığını ve Türkiye özelinde daha radikal bir barış gazeteciliği tartışmasının gerekli olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan, Türkiye’de daha fazla insanın barış konusuna duyarlı hale gelmesi, barışı acil bir talep olarak yükseltmesi gerekiyor. Todd Gitlin 1970’lerin sonunda medya için “kapsama alanının genişliği, erişim kolaylığı ve merkezileşmiş simgesel kapasitesi ile” gündelik bilinci düzenlediğini söylemişti. Bu tespit, söz konusu düzenlemenin çok da basit ya da kolay olmadığı kaydı ile anlamını koruyor. Nitekim her şeye rağmen Türkiye’de psikolojik savaş arzu edilen “etkiyi” yaratamıyor. Barışın en büyük şansı da budur; insanların, onları “algı operasyonları” ile kolayca güdülebilecek kitleler olarak gören dezenformasyon ünitelerine karşı yıllardır haklı olarak besledikleri güvensizliğin, gerçek bir adalet ve barış talebine dönüşmesi. Toplumun kitlesel cinayetlere, suikastlara bile duyarsızlaşmasına yol açan kutuplaştırıcı siyasete ve onun taşıyıcısı olan medyadaki savaş diline karşı bu talebin yükseltilmesi, sıradan insanların aktif politik yurttaşlara dönüşmesi, hümanizmanın canlandırılması ve bütün bunlar için bilgi üretiminin ve dağıtımının demokratikleştirilmesine şiddetle ihtiyacımız var.

Sonnotlar

¹ Bu yazı, 100'den fazla vatandaşın hayatını kaybettiği 10 Ekim katliamından önce kaleme alınmış, dolayısıyla yazım sürecinin nihayete erdirilmesi ile hakemlik süreci arasında geçen zamanda Türkiye toplumunu sarsan güncel olaylarla ilişkili veriler analize dâhil edilememiştir.

Yazıyı okuyarak çok önemli uyarılarda bulunan Murat Gülsaçan'a ve değerlendirmeleriyle önemli katkı sunan hakemlere teşekkür ederim.

² Medyanın etkisi, erken dönem iletişim çalışmalarının odaklandığı konuydu. bkz. Hardt (1992: 1-30). Yukarıda bahsettiğim eleştirel sosyolojinin temsilcileri, 1960'lardan itibaren bu paradigmaya meydan okudular. Ancak onların güçlü itirazını zaman içinde yıpratın, bana kalırsa, medyayı karmaşık toplumsal yapı ve süreçlerden ayırması bir şey, örneğin "devletin ideolojik aygıtları" olarak kavramalarıydı. 1970'lerde eleştirel iletişim çalışmalarında hâkim hale gelen bu kavramsallaştırmanın radikal bir eleştirisi için bkz. Garnham (1979).

³ Bu konuda ayrıca bkz. Couldry (2000).

⁴ Son dönemde yaygınlaşan "yandaş medya" ifadesine karşı, pek çok bakımdan daha kullanışlı olduğunu düşündüğüm "AKP medyası" terimini önerdiğim ilk çalışma için bkz. G. Adaklı (2009).

⁵ Daniel Hallin'e göre (1994) Vietnam, askerlere eşlik eden ama henüz kendisini "iliştirildiği" güçlerle özdeşleştirmemiş gazetecilerin sansüre uğramaksızın haber geçtiği ilk savaştır. Eklemek gerekir, 2015 yılında, hâlihazırda bu özelliği taşıyan son savaştır da.

⁶ Amerikan medyasında katliamla ilgili sansürü delmek için büyük çaba gösteren gazeteci Seymour Hersh (1969), 13, 20 ve 25 Kasım 1969 tarihlerinde *St. Louis Post-Dispatch*'te yayınlatabildiği haberleriyle *Pulitzer Ödülü* kazanmıştır. <http://www.pierretristam.com/Bobst/library/wf-200.htm>

⁷ Gazetecilikte nesnellik iddiasını yetkin biçimde eleştiren Michael Schudson'ın *Discovering the News: A Social History of American Newspapers (1978)* başlıklı doktora çalışması alanda öncü kabul edilmektedir.

⁸ Bu çalışma boyunca *counter-insurgency*'yi "ayaklanma-bastırma" şeklinde kullanmakla birlikte burada orijinal bir metnin Türkçe çevirisi söz konusu olduğu için bu kullanımı değiştirmedim. (Ayrıca aşağıda, 11. sonnota bakınız).

⁹ Manişeizm, İran kaynaklı eski bir dinin adı olmakla birlikte, zaman içerisinde çağdaş bir ideolojinin şemsiye terimi haline gelmiştir ve genel olarak dünyaya/hayata iyi-kötü, aydınlık-karanlık gibi ikili ahlaksal karşıtlıklar çerçevesinde bakmak anlamını içerir.

¹⁰ *Counterinsurgency (coin)* kavramını Türkçe karşılamak ve bu karşılığın kulağımızı

tırmalamaması biraz zor görünüyor. M. Sinan Birdal, Evrensel Gazetesinde çıkan bir yazısında bu kavram için Türkçede yaygınlaşmış “kontrgerilla” sözcüğünü öneriyor. Ancak bu sözcük, Türkiye’de esasen “faili meçhul cinayetler”le anılan Gladyo tipi örgütlenmeler için kullanılan bir adlandırma olarak İngilizce literatürdeki anlamı ile örtüşmüyor. Bu bağlamda yazı boyunca, literatürün uzmanı olan Evren Balta’nın “ayaklanma bastırma” çevirisini kullanacağım. Bu vesile ile “coin” literatürüne dikkatimi çekerek kaynak öneren Evren Balta’ya teşekkür ederim.

¹¹ Roxanne Doty’nin Imperial Encounters adlı kitabından haberdar olmamı sağlayan, M.Sinan Birdal’ın “Yeni Sürüm Kontrgerilla” başlıklı yazısı oldu.(Birdal, 2015)

¹² “Devrimci savaşın % 80’i siyasi, % 20’si askeri eylemdir” “Halk, devrimcinin içinde yüzeceği bir denizdir.” Zedong (1937).

¹³ Her bir hedef kitlenin üstlendiği roller, geçişken biçimde gösterilmiştir. Örneğin, “destekleyici altyapılar”, “sempatizan şebekeleri” ve “halk tabanı”, “entelijansiya şebekeleri” adlı bir ven şemasında içinde yer alabilmektedir.

¹⁴ Bir yazımda bu terimi yine Kürt hareketine karşı medyada kullanılan savaş dilini deşifre etmek üzere kullanıştım:

“Son dönemde Kürt meselesi konusunda yoğunlaşan psikolojik savaş, Noam Chomsky ve Edward Herman’ın “terör anlambilimi” olarak adlandırdığı çerçevede hızla genişletilmiş bir “yıkıcılık” (“subversion”) kategorisine evrilmiş durumda . Terör kavramı etrafında örülen genişletilmiş yıkıcılık kavramı, iktidara muhalefet eden her türden siyasal özneyi “yıkıcı” olarak aynı torbanın içine tıkma anlamına geliyor. Bu yazının konusu olan gazeteler de “KCK operasyonu” adı altında gerçekleştirilen bu “genişletme” sürecinde fazla mesai yapmış görünüyorlar.” (Adaklı, 2012)

¹⁵ 7 Haziran seçimlerinde HDP’ye verilen oyların sosyolojik bir analizi için bkz. Muğurtay (2015)

¹⁶ Bu konuda çıkan pek çok haber ve değerlendirmeden biri için bkz. Matin (2015).

¹⁷ Ateşkesin fiilen bitmesine ilişkin değişik çevrelerden kronolojiler yayımlandı. Bunlardan bazıları: Çetin Yılmaz (26.08.2015) Hüseyin Aykol (28.08.2015) *Dicle Haber Ajansı* (10.09.2015).

¹⁸ Takvim Gazetesi’nde çıkan haberin uydurma olduğu ortaya çıkarılmasına rağmen, 19 yaşında gerillaya katılan ve 22 yaşında ölen YPG gerillası Kevin Joachim’in “Alman ajanı” olduğu iddiası AKP medyasında yoğun olarak işlenmiştir.

¹⁹ İbrahim Karagül (21.08.2015 ve 28.08.2015)

²⁰ Bu manşet haberde, PKK yöneticilerini ihbar edenlere, yakalanmasına veya

öldürülmesine yardım edenlere 4 milyon YTL'ye kadar ödül vermeyi öngören yasaya gönderme yapılmakta ve bu yolla Aydın Doğan itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır.

²¹ Murat Kelkitlioğlu (22.03.2015). Kısa bir süre sonra Doğan Medya Grubu yetkilileri hakkında terör örgütünün propagandasını yapma gerekçesiyle soruşturma başlatılmıştır. *BBC Türkçe* (16.09.2015).

²² Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Sedat Ergin, Haber Türk Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Selçuk Tepeli, Hürriyet Daily News Genel Yayın Yönetmeni Murat Yetkin, Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fikret Bila, Vatan Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İsmail Yuvacan, Daily Sabah Genel Yayın Yönetmeni Serdar Karagöz, Türkiye Gazetesi Genel Yayın yönetmeni İsmail Kapan, Yeni Akit Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hasan Karakaya, Star Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Nuh Albayrak, Yeni Şafak Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İbrahim Karagül, Diriliş Postası Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hakan Albayrak, Akşam Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Murat Kelkitlioğlu Sabah Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı Metin Yüksel.

²³ Birkaç örnek: Yetkin (26.08.2015); Bila (27.08.2015); Albayrak (28.08.2015); Karagül (26.08. 2015); Kelkitlioğlu (28.08. 2015).

²⁴ Bu kolajdaki manşet haberlerden biri için bkz. Kaplan (24.08.2015)

²⁵ Bu kampanya ile seçime 3 hafta kala HDP bürolarına yapılan fiziki saldırılar arasındaki ilişkiyi sorgulayan bir değerlendirme için bkz. Sözeri (2015).

²⁶ Fung (2013); *Hürriyet Daily News* (18.06.2013)

²⁷ AKP medyasının 7 Haziran seçimleri öncesinde ortaya attığı sansasyonel dozu yüksek iddialardan biri de, içinde CHP milletvekili Umut Oran'ın da yer aldığı, Cumhurbaşkanı'nın kızı Sümeyye Erdoğan'a suikast planıydı. Uydurma olduğu bilirkşi raporuyla da ortaya çıkan iddiayı ortaya atan yayın organlarına karşı davalar açıldı ama AKP medyası bu kez; davanın savcısını ve bilirkşisini karalamaya dönük haberler yaptı.

²⁸ İnternetteki Türkçe popüler sözlüklerden ekşi sözlük'te "trol"le ilgili ilk girdi (entry) bu terimi (20.05.2000), bir dönem moda olan oyunculara verilen isim olarak tanımlıyor <https://eksisozluk.com/entry/171105> ama ilk sayfada bunu izleyen girdilerden biri, bugünkü özgün anlamına daha yakın bir tanım veriyor: "internet alemlerinde ... forumlarda, eksi sozluk gibi bilgi paylasimini hedefleyen platformlarda ortaliga sacma sapan bir laf atip rahatsızlık veren insanlar icin kullanılan bir terminolojiymiş." [https:// eksisozluk.com/entry/2710213](https://eksisozluk.com/entry/2710213) (erişim: 01.09.2015) ekşi sözlükte "aktrol" olarak ilk girdi ise 2012 yılına ait: "ölünün üstünden bile trollük yapmaya çalışanlardır. (bkz: 5 kişi öldü diye kıyamet koparan çapulcular) (bkz: trollüğün adabı)", <https://eksisozluk.com/entry/35226432> (erişim: 01.09.2015).

²⁹ Bu olaya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Finley (2015). Bir araştırmaya göre 2014'te internet trafiğinin % 51'ini bu tür (ro)botlar oluşturmaktadır (Zeifman, 2014).

- ³⁰ Rus ve İngiliz örneklerine dikkatimi çeken Can Irmak Özınanır'a müteşekkirim.
- ³¹ Aktrollerle ilgili olarak AKP kurmaylarının da rahatsız olduğu yönünde haberler çıktı. Hürriyet (01.09.2015).
- ³² TRT, Anadolu Ajansı ve RTÜK gibi kamusal kurumların çok sınırlı da olsa görelî özerkliğini ortadan kaldırmak; Basın İlan Kurumu, Basın Kartları Komisyonu gibilerine kendi kadrolarını yerleştirmek, TİAK gibi sektörel örgütlerde de partiyle organik bağı olanları yönetici yapmak bu stratejiyle bağlantılıdır.
- ³³ Örneğin yukarıda bahsettiğim İspanya'daki trolleme olayında hesap sahiplerinin çoğunlukla yeni teknolojilere dair haberleri paylaştıkları görülmektedir. *Twitter bots* (26.08.2015).
- ³⁴ Yazının kaleme aldığı dönemde henüz 1 Kasım seçimlerinin gerçekleşmediğini yukarıda belirtmiştik. 1 Kasım 2015 tarihinde yenilenen seçimlerin sonuçları, meclisin 3. büyük partisi olma özelliğini değiştirmemekle birlikte, HDP'nin oy oranı % 10,75'e gerilemiştir.
- ³⁵ Demirtaş'ı hedef alan medya kampanyasına dair bir değerlendirme için bkz. Küçükaydın (2015).
- ³⁶ *Obscurantism*, Türkçeye "bilmesinlercilik" olarak çevrildi ama görebildiğim kadarıyla bu ifade çok da yaygınlaşmadı. Burada sözcükle kastettiğim genel olarak, gücü elinde tutmak adına, sahip olunan kamusal bilgiyi geniş kitlelerden uzak tutma, yayılmasını engelleme yönündeki bilinçli tutumdur. Yıllar önce büyük bir gazetenin, kendisini "liberal" olarak tanımlayan editörü bana 70 milyonluk ülkede 5 milyonluk günlük tirajın hiç de düşük sayılamayacağını söylemişti. Oysa Türkiye gibi kamuyu ilgilendiren bilginin siyasi iktidar tarafından sistematik olarak gizlendiği ya da manipüle edildiği bir yerde nitelikli gazeteciliğin önemi artmakta, tiraj da bu niteliğin artışı sağlayacak bir unsura dönüşmektedir. Bu bağlamda söz konusu editör; nitelikli habercilik, yaygın dağıtım, erişim kolaylığı gibi unsurları içeren liberal çoğulcu yaklaşımlara uzak düşen bu görüşü ile aslında obscurantist bir konum alıyordu...
- ³⁷ Birleşik Krallık-IRA örneğini ele alan karşı ayaklanmacı kuramcılar, medyaya yönelik engellemelerin yetersiz olduğundan yakınrlarken çok da haklı değillerdi. Philip Elliot'un *Reporting Ulster (1976)* adlı çalışmasına referansla Philip Schlesinger şu tespiti yapmaktadır: "İngiliz Ordusunun medyada olumlu bir tarzda tasvir edildiği ve devletin Geçici IRA'yı sistematik olarak itibarsızlaştırma konusunda başarılı olduğu gösterilmiştir." (1994: 146)
- ³⁸ Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Ali Murat Yel (2015), 1980'lerde IRA için uygulanan yasağı, bu belgeselin yayınlaması ile karşılaştırmış ve Türkiye'nin yabancı bir ülkenin mücadele ettiği teröristleri olumlu gösteren bir yayına izin vermeyeceğini ileri sürmüştür. Yel'in bu iddiası, psikolojik savaşın anakronizm ve siyasi körlük özelliklerine iyi bir örnektir.

³⁹ Dışişlerinin açıklamasında ileri sürülenlerin tersi bir durum da söz konusudur. 1980’li yılların terör yaklaşımını terk eden kurumun editöryal rehberi, en azından dili itibarıyla siyasi doğrucu bir yaklaşıma sahiptir. Örneğin, bu rehberin “Savaş, terör, acil durum” başlığı altında, Türkiye medyasının hoyratça kullandığı “terörist” sözcüğünden imtina ettiklerini belirtmektedir: “‘Terörist’ sözcüğünün kendisi anlamaya yardımcı olmaktan ziyade bir engel teşkil edebilir.” Bu olayla ilgili açıklayıcı bir çalışma için bkz. Sözeri (2015).

⁴⁰ Örneğin Sevda Alankuş bir röportajda bu sınırlılıklar nedeniyle “barış gazeteciliğinin esas mecrası alternatif medya olmak durumunda” diyor (*Ayrıntı Dergi*, 2013).

⁴¹ Kişisel blogumda bu konuya ilişkin bir tartışma başlatmayı denemiştım: Adaklı (19.08.2013).

Kaynakça

Adaklı G (2009). 2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi. İçinde: İ. Uzgel ve B. Duru (der.) *AKP Kitabı: Bir Dönemin Bilançosu*, Ankara: Phoenix.

Adaklı G (2010). Gazetecilik Etiğini Belirleyen Yapısal Unsurlar: Mülkiyet ve Kontrol Sorunu. İçinde: *Televizyon Haberciliğinde Etik*, (der.) B. Çaplı, H. Tuncel, Ankara: Fersa.

Adaklı G (2014). Medya Sermayesi ve Ultra-Çapraz Bütünleşmeler. *Perspectives*, 8(Nisan), 18-23.

Burke P ve Briggs A (2011). *Medyanın Toplumsal Tarihi. Gutenberg’den İnternete*, çev. Ü H Yolsal ve E Uzun, İstanbul: Kırmızı Y.

Cooke T (2003). Paramilitaries and the Press in Northern Ireland. İçinde: Pippa Norris, Marion R. Just, Montague Kern (derl.) *Framing Terrorism. The News Media, The Government and the Public*, New York ve Londra: Routledge, 75-92.

Couldry N (2000). *The Place of Media Power. Pilgrims and Witnesses of the Media Age*, Londra ve New York: Routledge.

Doty, Roxanne (1996). *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*, University of Minnesota Press.

Elliot P (1976). *Reporting Ulster*, Centre for Mass Communication Research, Leicester University.

Epstein E J (1975). *Between Fact and Fiction. The Problem of Journalism*, USA: Vintage Books.

Galula D (1964). *Counterinsurgency Warfare. Theory and Practice*, New York ve Londra: Frederick A. Praeger.

Garnham N (1979). Contribution to a Political Economy of Mass-Communication, *Media Culture Society*, 1; 123-146.

Gitlin T (1980). *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*, Los Angeles ve Londra: University of California Press.

Gurevitch M ve Blumler J G (1977). Linkages Between the Mass Media and Politics: A Model for the Analysis of Political Communications Systems. İçinde: James Curran vd (derl.) *Mass Communication and Society* içinde, Londra: Edward Arnold ve Open University Press, 270-290.

Hallin D C (1986). *The "Uncensored War": The Media and Vietnam*, New York: Oxford University Press.

Hallin D C (1994). *We Keep America on Top of the World: Television Journalism and the Public Sphere*, New York ve Londra: Routledge.

Hardt H (1992). *Critical Communication Studies: Communication, History and Theory in America*. New York ve Londra: Routledge.

Herman E S (2000). The Semantics of Terrorism. *Global Dialogue*, Sayı:2(4), <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=108>.

Kilcullen D J (2006). Counterinsurgency Redux. www.boekje-pienter.nl/images/coin-davidkilcullen-counterinsurgencyredux.pdf. Son erişim tarihi, 17.09.2015.

Kilcullen D J (2010). *Counterinsurgency*. Oxford University Press.

Lord C ve Barnett F R (der.) (1989). Introduction. İçinde: *Political Warfare and Psychological Operations*. New York: National Defense University Press ve National Strategy Information Center, s. xiii.

Norris P; Montague K ve Just M (2003). *Framing Terrorism. The News Media, the Government and the Public*. New York ve Londra: Routledge.

Safer M (1990). *Flashbacks: On Returning to Vietnam*, NY: Random House.

Schlesinger P (1994). *Medya, Devlet, Ulus: Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlik*. çev. M. Küçük, İstanbul: Ayrıntı.

Schudson M (1978). *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*. Basic Books.

Stroud N J (2008). Media Use and Political Predispositions. Revisiting the Concept of Selective Exposure. *Political Behavior*, 30, 341–366.

Wolfreys J (2000) *Readings: Acts of Close Reading in Literary Theory*, Edinburgh University Press.

Zedong M (1937). The Political Problems of Guerilla Warfare. İçinde: *On Guerilla Warfare*, <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1937/guerrilla-warfare/ch06.htm>. Son erişim tarihi, 7.8.2015.

Haberler ve diğer kaynaklar

Adaklı, G (19.08.2013). Solcu Bir Gazete, Solculuktan Önce 'Gazete' Yapmalıdır... Medium/Media (Kişisel blog), <https://gulserenadakli.wordpress.com/2013/08/19/birgun1/>.

Adaklı G (2012). Psikolojik Savaş ve Türk Medyası. *Azad Alik*, 27 Şubat, <https://azadalik.wordpress.com/2012/02/27/psikolojik-savas-ve-turk-medyasi/>

Albayrak N (28.08.2015). Koalisyonları Erdoğan mı Engelledi. *Star*, <http://haber.star.com.tr/yazar/koalisyonlari-erdogan-mi-engelledi/yazi-1052875>;

Altuncu Ö ve Kaçmaz Y (2015). İşte AKP'nin 'Yeni Türkiye Digital Ofisi': 200 kişi, 24 saat, çift vardiya. *Radikal*, 8 Mayıs. http://www.radikal.com.tr/politika/iste_akpnin_yeni_turkiye_digital_ofisi_200_kisi_24_saat_cift_vardiya-1352335

Altuntaş Ö (18.05.2015). AKP Sosyal Medya Merkezi'nde Bir Gün. *BBC Türkçe*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150515_akp_sosyal_medya.

Analiz Merkezi (18.08.2015/22:15). Aydın Doğan'ın Ajansı DHA'dan PKK'ya Özel Yayın! <http://www.analizmerkezi.com/aydin-doganın-ajansi-dhadan-pkky-ozel-yayin-61279h.htm>

ANF (02.09.2015). DİHA'ya Beşinci Kez Erişim Engeli. <http://anfajans.com/guncel/diha-ya-besinci-kez-erisim-engeli>

Apple Jr., R. W. (16.07.1985). Thatcher Urges the Press to Help 'Starve' Terrorists. NYT, <http://www.nytimes.com/1985/07/16/world/thatcher-urges-the-press-to-help-starve-terrorists.html>

Aydemir Ş (2011). İki Yılda 27 Çalışanı Öldürüldü. *Radikal*, 18 Mart, http://www.radikal.com.tr/kultur/iki_yilda_27_calisani_oldu-1043304

Aykol H (28.08.2015). Savaşı Yeniden Kim Başlattı ve Seçimler Yapılabilecek mi? <http://yeniogzurgopolitika.eu/index.php?rupel=nuce&id=45575>

Ayrıntı Dergi (2013). Barış Gazeteciliği Tutarlılık Gerektirir (Sevda Alankuş ile Söyleşi). 12 Mayıs, <http://ayrintidergi.com.tr/baris-gazeteciligi-tutarlilik-gerektirir-sevda-alankus-ile-soylesi/>.

BBC (2015). Editorial Guidelines in Full War, Terror & Emergencies. <http://www.bbc.co.uk/guidelines/editorialguidelines/edguide/war/mandatoryreferr.shtml> (erişim tarihi: 29.8.2015).

Adaklı G (2015). Kürt Sorununun "Çözüm Süreci" Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş. *Mülkiye Dergisi*, 39(4), 1-41.

BBC Türkçe (16.09.2015). Erdoğan: İhanet Oyununun Medya Ayağı Var. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150916_erdogan_ombudsman_konusma

Bianet (2011). Özgür Gündem 17 yıl Sonra Yeniden; Hoş Geldin! 4 Nisan, <https://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/129057-ozgur-gundem-17-yil-sonra-yeniden-hos-geldin>

Bila, Fikret (27.08.2015). Devlet İçin Varoluş Meselesiydi. *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/devlet-icin-varolus-meselesiydi/siyaset/ydetay/2093052/default.htm>;

Birdal M S (2015). Yeni Sürüm Kontrgerilla. *Evrinsel*, 6 Ocak, <http://www.evrinsel.net/yazi/73114/yeni-surum-kontrgerilla>

Bugorkova O (24.03.2015). Kremlin'in 'Troll Ordusu'nun Perde Arkası. *BBC Dinleme Servisi*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150324_ukrayna_rusya

Bulut Y (2015). Bu Adamlar Yargılanmayacak mı?, *Star*, 9 ağustos, <http://haber.star.com.tr/yazar/bu-adamlar-yargilanmayacak-mi/haber-1048933>

CBS News (2015). Controversial Report Changed War Coverage in America. <http://www.cbsnews.com/news/controversial-report-changed-war-coverage-in-america/>

CPJ (2014). Leyla Yildizhan (Deniz Fırat) *Fırat News Agency*. 8 Ağustos, <https://www.cpj.org/killed/2014/leyla-yildizhan-deniz-firat.php>

Demir H (02.09.2015). Yasama Değil Yasaklama Organı. *Dicle Haber Ajansı*, <http://www.diclehaber.com/tr/news/content/view/472391?from=1815887918>

Dicle Haber Ajansı (10.09.2015). İşte Devletin Çözümde Çark Ederek Savaşı Başlatma Kronolojisi. <http://www.diclehaber.com/tr/news/content/view/473785?from=1815887918>

Dicle Haber Ajansı (26.08.2015). Takvimden Bomba Yalan! <http://www.diclehaber.com/tr/news/content/view/471487?from=3833919307>,

Esayan M (26.08.2015). Gayrimeşru Kardeşler, PKK ve Diğerleri... *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/markaresayan/gayrimesru-kardesler-pkk-ve-digerleri-2019890>

Evrinsel (24.08.2015). Erdoğan Rejimi Değıştirince 'Devrim' Diyen Yandaşlar 'Öz Yönetim'i Müebbetle Mahkum Etti! <http://www.evrinsel.net/haber/258974/erdogan-rejimi-degistirince-devrim-diyen-yandaslar-oz-yonetimi-muebbete-mahkum-etti>

Finley K (2015). Pro-Government Twitter Bots Try to Hush Mexican Activists. *Wired*, 24 Ağustos, <http://www.wired.com/2015/08/pro-government-twitter-bots-try-hush-mexican-activists/> Bir araştırmaya göre 2014'te internet trafiğinin % 51'ini bu tür (ro) botlar oluşturmaktadır <https://www.incapsula.com/blog/bot-traffic-report-2014.html>

Fung K (2013). Turkish Newspaper Takvim Publishes Fake Christiane Amanpour Interview. *Huffington Post*, <http://www.huffingtonpost.com/2013/06/18/christiane->

amanpour-takvim-turkish-newspaper_n_3460023.html.

Gürdoğan N (25.08.2015). Şiir Okuyan Terörist Olamaz. *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/nazifgurdogan/siir-okuyan-terorist-olamaz-2019877>

Hersh S M (1969). An Atrocity Is Uncovered: November 1969. The My Lai Massacre. *St. Louis Post Dispatch*, <http://www.pierretristam.com/Bobst/library/wf-200.htm>.

Hürriyet (01.09.2015). AK Parti'de 'Trol' Sıkıntısı. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29959867.asp>

Hürriyet (26.08.2015). Başbakan Ahmet Davutoğlu Genel Yayın Yönetmenleri ile Görüştü. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29643969.asp>.

Hürriyet Daily News (18.06.2013). 'Shame on You,' Amanpour Reacts to Turkish Daily that Published Fake Interview. <http://www.hurriyetdailynews.com/a-turkish-daily-defames-cnns-anchor-christiane-amanpour.aspx?pageID=238&nID=49022&NewsCatID=341>.

İMCTV (09.09.2015). HDP'den Yeni Şafak Hakkında Suç Duyurusu. <http://www.imctv.com.tr/hdpden-yeni-safak-hakkinda-suc-duyurusu/>.

Kaplan L (24.08.2015). Çatışmaları Bir Yıl Önce Örgüt Başlattı. *Star*, <http://haber.star.com.tr/guncel/oz-yonetim-bir-ayaklanma-projesidir/haber-1051901>

Karagül İ (09.09.2015). PKK Doğu'dan, Aydın Doğan Batı'dan vuruyor. *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/pkk-dogudan-aydin-dogan-batidan-vuruyor-2021676>

Karagül İ (21.08.2015). Aydın Doğan, Terör Ve Ulusal Güvenlik.. *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/aydin-dogan-teror-ve-ulusal-guvenlik-2018798>;

Karagül İ (28.08.2015). Siyasi İktidarsızlar! *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/siyasi-iktidarsizlar-2019925>.

Karagül İ (26.08. 2015). Entelektüel Teröre, İç İşgale Direnmek..*Yeni Şafak*, www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/entelektuel-teroreic-ismegale-direnme-2019896

Kelkitlioğlu M (22.03.2015). Kürtçülük Yaparak Rant Sağlıyorlar. *Akşam*, <http://www.aksam.com.tr/siyaset/kurtculuk-yaparak-rant-sagliyorlar/haber-391640>

Kelkitlioğlu M (28.08. 2015). PKK ve HDP Kokuyu Aldı. *Akşam*, <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/murat-kelkitlioglu/pkk-ve-hdp-kokuyu-aldi/haber-437117>

Küçükaydın D (2015). Olacağı Bilinen Bir Cinayetin Kroniği. *Radikal Blog*, <http://blog.radikal.com.tr/politika/olacagi-bilinen-bir-cinayetin-kronigi-112474>

MacAskill E (31.01. 2015). British Army Creates Team of Facebook Warriors. *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/31/british-army-facebook-warriors-77th-brigade>.

Matin K (2015). Kobani: What's in a Name? *The Disorder of Things*, 15 Ekim, <http://thedisorderofthings.com/2014/10/15/kobani-whats-in-a-name/>

Muğurtay N (2015). Muhafazakâr Kürtler ve HDP: 7 Haziran Seçimlerini Hatırlamak. 16 Ağustos, *Azad Alik*, <https://azadalik.wordpress.com/2015/08/16/muhafazakar-kurtler-ve-hdp-7-haziran-secimlerini-hatirlamak/>

Özkök E (2015). Jöleli A330'dan İndirilmedi mi? *Hürriyet*, 8 Ağustos, http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/ertugrul-ozkok_10/joleli-a330-dan-indirildi-mi_29758112

Sabah (09.08.2015). Erdoğan'a Suikast Davasında Skandallar Bitmiyor. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/08/09/sumeyye-erdogana-suikast-davasinda-skandallar-bitmiyor>.

Sözeri E K (2015). BBC Terör Propagandası mı Yapıyor? 31 Ağustos, *P24: Bağımsız Gazetecilik Platformu*, <http://www.platform24.org/guncel/1052/bbc-teror-propagandasi-mi-yapiyor>

Sözeri E K (2015). HDP'ye Yapılan Saldırıları ve Cezasızlık Sistemli mi? 17 Mayıs, *P24: Bağımsız Gazetecilik Platformu*, <http://www.platform24.org/guncel/899/hdp-ye-yapilan-saldirilar-ve-cezasizlik-sistemli-mi>

Takvim (18.06.2013). CNN'den kirli itiraf! <http://www.takvim.com.tr/guncel/2013/06/18/cnnden-kirli-itaraf>

TC Dışişleri Bakanlığı (2015). No: 235, 21 Ağustos 2015, BBC'nin Terörizmi Açıkça Destekleyen Yayını Hk. http://www.mfa.gov.tr/no_-235_-21-agustos-2015_-bbc_nin-terorizmi-acikca-destekleyen-yayini-hk_.tr.mfa

The Guardian (18.08.2015). Woman Who Sued Pro-Putin Russian 'Troll Factory' Gets One Rouble in Damages. <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/18/woman-who-sued-pro-putin-russian-troll-factory-gets-one-rouble-in-damages>;

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (2015a). *4-12 Eylül arasındaki Sokağa Çıkma yasağı sırasında Cizre'de Yaşanan Hak İhlalleri Raporu*, <http://tihv.org.tr/4-12-eylul-arasindaki-sokaga-cikma-yasagi-sirasinda-cizrede-yasanan-hak-ihlalleri-raporu/> (son erişim tarihi: 17.09.2015)

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (2015b). *6-7 Ağustos 2015 TİHV Dokümantasyon Merkezi Günlük İnsan Hakları Raporu*, <http://tihv.org.tr/6-7-agustos-2015-tihv-dokumantasyon-merkezi-gunluk-insan-haklari-raporu/> (son erişim tarihi: 17.09.2015)

Twitter bots (26.08.2015). Diario La Razón, Partido Popular y Casa Real promocionados por una extensa red de cuentas falsas en Twitter. <https://botsdetwitter.wordpress.com/2015/08/26/la-razon-pp-spam/> (erişim: 01.09.2015)

Vatan (2014). IŞİD, PKK'lı Gazeteci Deniz Fırat'ı Öldürdü. 9 Ağustos, <http://www.gazetevatan.com/isid-gazeteci-deniz-firat-i-oldurdu-666433-dunya/>

Vatan (24.07.2015/22:46). Türk Jetleri PKK ve IŞİD'i Bombaladı! <http://www.gazetevatan.com/turk-jetleri-pkk-ve-isid-i-bombaladi--837172-gundem/>

Welch F (2005). The 'Broadcast Ban' on Sinn Fein. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4409447.stm>

Yel, A M (2015). Banning Sinn Fein but broadcasting IRA? *Turkey Agenda*, 25 Ağustos, <http://www.turkeyagenda.com/banning-sinn-fein-but-broadcasting-ira-2765.html>

Yeni Şafak (15.03.2015). Erdoğan: Artık Kürt Sorunu Yok Kardeşim. <http://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-artik-kurt-sorunu-yok-kardesim-2097940>

Yeni Şafak (2015). Sümeyye Erdoğan'a Suikast Emri. <http://www.yenisafak.com/gundem/sumeyye-erdogana-suikast-emri-2087008>

Yetkin M (26.08.2015). Davutoğlu'nun Yerinde Olmak İsteyen Var mı? *Radikal*, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/davutoglundun_yerinde_olmak_isteyen_var_mi-1421914.

Yılmaz Ç (26.08.2015). Sürecin Kronolojik Bitişi. <http://jiyan.org/2015/08/26/surecin-kronolojik-bitisi/>.

Zeifman, Igal (2014). *2014 Bot Traffic Report: Just the Droids You were Looking for*, <https://www.incapsula.com/blog/bot-traffic-report-2014.html> (Son erişim tarihi: 10 Eylül 2015)

